

Édes Anyanyelvünk

IFJÚSÁGI
MELLÉKLETTEL

XXI. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

1999. DECEMBER

ÁRA: 70 FORINT

Szilágyi Ferenc

TÖVISEK és VIRGÁCSOK

Restaurant Dejopopo

Gyöngyszem, Tengerszem volt egykor, most *Arizona*
meg *Paradiso, Star*; ámde van itt magyar is:
lásd a címünket fenn; a halak fejtől bűdösödnek,
ám Budapest immár alfelitül hiresül.

Montenbájk

(Mountain bike)

Bájos, óh, de milyen: *montenbájk*. Ím, a kerékpár,
bringánk és *bicajunk*: *bájk* – kitör a kacajunk;
mily phinom és példás ez az új brit-jenki megoldás,
már a csőszamarunk is *bike* – s ha kiált netalán,
nem így zeng: *i-á*, hanem: *áj-é* – jé, de furán szól:
már a magyar szamarunk angolosan kiabál.

Feleslegesen rettenetes e-k

„*Teljes felszerelés*” – szólsz, bárha a *fölszerelés* jobb,
rettenetes eset ez: hal ki a sok nemes *ő-nk*:
szebben csöng a *vödör* a fahangú, szürke *veder-nél*,
s másként hallgat a *csönd*, mint a vak éjben a *csend*.
Söprögetek – s *söprűzd* te is a sok botfűlű *e-t* ki,
hisz *sör-t* kérsz, nem *ser-t*, s bort se *veres-t*, *vörös-et*!

Coca-charda

Birka- s gulyáscsárdánk tetején *Ice, Drink, Coca-Cola*,
nádas kontyán meg *Pepsy* virít s *Seven Up*.
Már vakvarjúnk is brittül károgja a *car! car!-t*,
s fecskénk és verebünk csak *chipog* és *chiripöl*.

A TARTALOMBÓL:

Balázs Géza:
Egy s más

Kemény Gábor:
Nyelvi mozaik

Bán Ervin:
Szavak futása

Timár György:
Gyí és hő

Pásztor Emil:
Illetve

Minya Károly:
Reklámviccek

Wacha Imre:
A Kazinczy-versenyek
tapasztalatai

És: címszavak az új
értelmező szótárhoz,
pontozó, keresztrejt-
vény, versenynaptár,
2000.

Különös ételek ismeretlen nyelven

Mária-napi búcsú Csepelen. A Munkásotthon falán, a nagy sátorral szemben három helyen is látható az öles betűkkel nyomtatott tájékoztató:

WC-használat a Munkásotthon aulájában DÍTALAN! (így, j nélkül!).

Sétálok a sátrak között. A kínálat gazdag, de a sok édességen kívül harapnivaló alig akad. Végre valahonnan kellemes illatok áradnak. A lacikonyhában hárman is szorgoskodnak. A sátor felirata: *Rizmájer Sörfőzde*. A kapható ételek is ott sorakoznak a kiakasztott táblácskákon:

Kövi ubi

Saslik hek zsoci

Kobi hek zsoci

Zsoci kebáb

Flekken hev zsoci

Csirke hev zsoci

Sült buri

Nincs kifogásom ismeretlen ételkülönlegességek ellen, de legalább azt szeretném tudni, mit eszem. Ezen a listán a *saslik*, *kebáb*, *flekken*, *csirke* és *sült* szavakon kívül semmit sem értek. Nem tudom, milyen nyelven írták. Pedig körülöttem mindenki magyarul beszél, tehát Magyarországon vagyok, nem tévedtem valami ismeretlen földrészre. Talán én felejtettem el magyarul? Vagy inkább a lacikonyhások?

Vezényi Pál

TARTALOM

Szilágyi Ferenc: Tövises és virgácsok.....	1
Vezényi Pál: Különös ételek ismeretlen nyelven.....	2
Balázs Géza: Egy s más.....	3
Tájékoztató.....	3
Záhonyi László: Általános iskolai 3–8. osztályos tanulók anyanyelvi fejlettsége.....	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik.....	5
Bán Ervin: Szavak futása.....	6
N. László Endre: Szavak a szavakról.....	6
Graf Rezső: A mindennapok nyelvi hordalékából.....	7
Agócs Ágnes: Jönnek a mínuszok!.....	8
Dr. Bandur Szilvia–Dr. Grétsy Zsombor: A dokiduma folytatódik.....	9
Timár György: <i>Gyí és hő</i>	10
Móricz Kálmán: A számítógép és a helyesírás.....	10
Balázs Ildikó: Palackozott forrás(víz).....	10
Pásztor Emil: <i>Illetve</i>	11
Schirm Anita: Dúdolni halkan.....	11
Mizser Lajos: Csalóka állatnevek.....	12
Minya Károly: Reklámviccek.....	12
Vígh Erika: Tisztelt Szerkesztőség!.....	12
Hírek.....	13
B. G.: Címszavak az új értelmező szótárhoz (7.).....	13
Szende Aladár: <i>Mozgósul</i>	13
Wacha Imre: Az általános iskolai korosztály 1999. évi Kazinczy-versenyeinek tapasztalatai.....	14
M. K.: Anyanyelvi tábor Nyíregyházán.....	14
Vámos László: Nyelvművelő tanárok továbbképzése.....	14
Hérics Lajosné: Versenynaptár, 2000.....	15
Büky László: Fónagy Iván: A költői nyelvről.....	16
Balázs Géza: Nyelvpolitika a Nyelv és lélek sorozatban.....	16
Grétsy László: A Magyar szókincstárról – egy év múltán.....	17
B. G.: Meg kell maradni!.....	17
Pontozó.....	18
Keresztretjtvény.....	19
Felhívás.....	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek.....	20
Ifjúsági melléklet.....	I–IV

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 352–8981

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

A lap a Világhálón is olvasható:

http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti:

a HELP, a Bp.-i HIRKER Rt., az NH Rt., a Könyvtárellátó Kht. és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Magyar Posta Rt. Hírlap-előfizetési és Elektronikus Postaigazgatóságán (HELP), amelynek címe: 1900 Budapest, VIII., Orczy tér 1. (Kérésre az iroda postautalványt küld!)
Példányonkénti ár (2000-től): 90 Ft.
Éves előfizetési díj: 450 Ft.
Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat és csekk kérhető: Anyanyelvápolók Szövetsége, 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Lapunk kiadását a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap, az Oktatási Minisztérium és a Soros Alapítvány segíti.

ISSN 0139-0457

Nyomdai munkák:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 332–3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

Bombázgatás

Emlékszem, esős, hideg nap volt. Egy benzinkúthoz tértem be, a kút kezelői a rádiót hallgatták. Kitért a háború, mondták. Levertek voltak, mindenki félt egy kicsit. Nem mosták le az ablakot, borraivalóra sem tartottak igényt. 1999-et írunk, s újra bombázások Európában. Értelmes embert, történelmet ismerő embert félelemmel tölt el az ilyen. Akkor is, ha az első az életében. Siettem haza, hogy a híradóból megtudjam a részleteket, de útközben már bekapcsoltam a rádiót. Az egyik kereskedelmi adón ezt hallottam: „Amíg Jugoszláviát bombázzák, addig én sporthírekkel bombázom Önöket.”

Mi volt ez? – kaptam fel a fejemet. A szorongással vegyes félelmet az elkeseredettség és az indulat váltotta fel. Mi volt ez a mondat? Ez a kis vidámkodás? Ez a kis „könnyed, kereskedelmi” légkör? Hol van az önkorlátozás? Vagy ha ez hiányzik: a hivatalos korlát? Hogy engedheti meg valaki és egy kereskedelmi rádió vezetősége, hogy egy szomszédos ország bombázásán tréfálkozzék? Hol nőtt fel, kik tanították ezt a fiatalembert? Milyen iskolát járt? Olvasott költőket és írókat, ismeri a történelmet?

Akkor, ott a nedves aszfalton szomorúan hazafelé haladva, majd később százszor eszembe jutottak Radnóti Miklós sorai. Kívülről tudom őket; Pauz Imréné, általános iskolai magyartanáróm megtanultatta velünk. S nem volt nehéz, mert minden sora annyira megszenvedett, annyira átélhető:

Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály;
annak mit rejt e térkép? Gyárat s vad laktanyát,
de nekem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát;
az gyárat lát a látsón és szántóföldeket,
míg én a dolgozót is, ki dolgaért remeg,
erdőt, fűtyös gyümölcsöst, szőlőt és sírokat,
a sírok közt anyókat, ki halkan sírogat,
s mi fönről pusztítandó vasút, vagy gyárüzem,
az bakterház, s a bakter előtte áll, s üzen,
piros zászló kezében, körötte sok gyerek,
s a gyárak udvarában komondor hempereg;
s ott a park, a régi szerelmek lábnyoma,
a csókok íze számban hol méz, hol áfonya...

Mit kezdjek most ezzel a mellbevágó mondattal: „Amíg Jugoszláviát bombázzák, addig én sporthírekkel bombázom Önöket?” Nem tudom. Akik a család vagy az iskola felelősségét hangoztatják – nyilván igazuk van. Persze, akik ilyen helyzetbe hozzák a családokat, iskolákat, nyilván már sehol sincsenek. Nincsenek felelősök. Amikor pedagógiai kísérletek címén a magyarórák számát a felére csökkentették, a történelemérettiségit – egy időre – eltörölték. Amikor felvételi nélkül is be lehetett jutni az egyébként maximális pontot elérők mellett az egyetemre. Amikor azt mondták: nem kell a memoriter. Meg hogy: elég a teszt. S a képesítés nélküli tanárok... Meg a túlterhelt tanárok... És a meg nem fizetett tanárok... A nemzet napszámosai... Vagy hogy még messzebb menjek vissza: a tanár pajtás...

Mindez lehet ok és okozat. Most ott tartunk, hogy az egyik kereskedelmi rádióban egy sportriporter ízetlenül, kegyetlenül tréfálkozik egy szomszédos ország bombázásán. És senki nem veszi észre, senki sem tesz semmit. Kollégák, szerkesztők, főszerkesztők, igazgatók, hivatalok alszanak... Vagy még rosszabb: szemet hunynak, hiszen nem történt semmi...

Ha már kezembem Radnóti kötete, Az undor virágaiból kínálkozik ide néhány sora:

... és nyakig ülsz te megint a mocsokban
és amit írsz, újra
nagy pofonért kiabál.

Most is hát kiderült, hogy joggal utáltalak eddig:
elvihetett volna
s undorodott a halál.

Bűnrossz!

Nem vagyok híve a nyelv törvényi szabályozásának. De ami legutóbb történt, elgondolkodtatott. Ismerősöm egyike annak a több százezer állampolgárnak, aki bétét, betéti társaságot alapított (egészen pontosan fogalmazva: kényszerült alapítani). Bement az iratokkal a cégbíróságra, minden rendben volt, csak a név nem. Merthogy színházi bétéjének ezt a nevet szánta: „Második szereposztás”.

Remek név! Van ugyebár első és van, a helyettesítésekre gondolva, második szereposztás. Gondolatot ébreszt az ilyen név. Nem beszélve arról, hogy minden szava magyar.

Ez, kérem, túl hosszú! – mondták rá megfellebbezhetetlenül a cégbíróságon. Mi az, hogy hosszú? Hiszen bejegyezték már azt is, hogy Fiala Demokraták Szövetsége – Magyar Polgári Párt.

Ha a kétszavas „Második szereposztás” hosszú, nincs mit tenni, elkezdődik a nyelvi kutakodás. Mi legyen a név? Mondtak egy újabb nevet, rámondták, nem jó. Nem jó, mert hosszú, nem jó, mert már van és így tovább. Egyébként próbálkozásonként fizetni is kellett, mert az ügyintéző minden egyes javaslatnál a számítógépre pillantott. Nos, a fifikus, a nyelv dolgaiban nem egészen járatlan bétéalapító bement: „Blüntré!”

Ez jó! – fogadta el az illetékes. Ilyen még nincs, ez tehát elfogadható, be is lett jegyezve a bétét, visszavonhatatlanul.

De hát mi az a blüntré? Két igen rossz hangzású szóra rímelt: a bűn-re és a tré-re. Egyébként a francia *bluette* (kabarétréfa) és az *entré* (első fellépés, bemutatkozás) szavakból van összerakva – szerintem még egy nyelvőrző francia is hányingert kapna tőle.

Nem úgy a cégbíróság. Második szereposztás helyett blüntré! Ez már döfi!

Gratulálok! Egy kis nyelvi tanácsadásra, felügyeletre azért mégis szükség lenne illetékeseknél! Hogy a következő cégek neveire ne mondassuk: „Bűnrossz!”

Egyébként lenne még néhány javaslatom. Úgy tudom, hogy szuahéli nyelven még nem sok bétét jegyezték be Magyarországon. Próbálkozzanak tehát a legközelebb szuahéliül!

Sztárrporter

A hölgy kicsit nyekergősen, magyarul is angolosan beszél. Anéhány éve az év rádiós újságírójává választotta a szakma, délutanonként közszolgálati műsort vezetett a tévében – iskolásoknak. Mostanában az egyik kereskedelmi rádióban hallható. Imígyen beszél: „Remélem, a hangulatuk kiváló, de ha nem, akkor ezt kiváló zenéssel igyekeznünk tovább fokozni.”

Semmi baj nem lenne ezzel a mondattal – persze azon kívül, hogy értelmetlen –, ha a hölgy néhány éve nem az év rádiós újságírója lett volna. Így azért hagy maga után némi kívánnivalót... Persze az is lehet, hogy ilyen a „szakma”, köztük ő a legjobb, keressük másutt a hibát!

Ha mégis a nyelvi hibánál maradunk: hogyan lehet a nem kiváló, vagyis rossz hangulatot kiváló zenéssel fokozni? Csak rajta! Ugyancsak ez a hölgy, egyébként kellemetlenül éles fejhangon, a mondanivalójába folyton belenevetve mondja: „Három fok van, csodálatosan süt a nap, remélem, így marad ez az este hátralévő részében is.”

Nyilván így marad, ha az északi fényre gondol, bár ez nem jellemző Magyarországon. Itt nálunk, ha kitekint a stúdióból, este le szokott menni a nap, a hőmérséklet pedig csökken. Az év sztárrádiós újságírójánál is. Hacsak nem vakítja el szemét a dicsfény.

Balázs Géza

Tájékoztatás

2000-től az Anyanyelvpolók Szövetségének évi tagdíja 700 Ft; diákoknak és nyugdíjasoknak 500 Ft. A tagdíj magában foglalja az Édes Anyanyelvünk előfizetését is. Az Édes Anyanyelvünk példányonkénti ára 90 Ft, évi előfizetési díja 450 Ft.

Általános iskolai 3–8. osztályos tanulók anyanyelvi fejlettsége egy egészségügyi kérdőív tükrében

Munkahelyem, a Fodor József Országos Közegészségügyi Központ Környezetegészségügyi Intézet Gyermekek- és Ifjúságegészségügyi Osztálya felmérést végzett a címben jelölt népességcsoport körében. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a tanulók mekkora és milyen mélységű ismeretanyaggal rendelkeznek az egészség megőrzésével, azon belül is a helyes és korszerű táplálkozással kapcsolatban.

Ebbe a vizsgálatba, pontosabban a beérkezett kérdőívek értékelésébe főnököm utasítására csöppentem bele, mint Pilátus a krédóba. A kérdőívek értékelése közben született meg tanulmányom megírásának gondolata.

Tekintettel arra, hogy bár tudok egyet-mást a statisztikai biometriáról, nem vagyok képzett statisztikus, szignifikanciaszámításra nem vállalkozom. Ezért elnézést kérek a témában nálam nagyobb jártassággal rendelkező olvasóimtól.

Anyag és módszer

A felmérést egy olyan kérdőív szétküldésével végezte szervezeti egységem, amely az iskola és az osztály megjelölésén kívül nyolc kérdésre kért választ az adatközlőktől. Mivel e kérdésekre – egyetlen kivétellel – csupán a megadott három válasz közül egynek a megjelölésével, aláhúzásával kellett válaszolni, ezeket itt fel sem sorolom, hiszen az anyanyelvi fejlettség mérése szempontjából semmilyen tanulságuk sincs. (Egy példa: *Szoktál-e reggelizni otthon?* A lehetséges válaszok: a) igen, mindennap; b) ritkán; c) nem szoktam.) Ezért itt csupán a 6. és 7. kérdést idézem; a 6.-at azért, mert ez az egyetlen „esszékérdés”, amelyre nem aláhúzással kell felelni; a 7.-et pedig azért, mert összefüggésben áll az előzővel oly módon, hogy az egyikre adott válasz bizonyos fokig behatárolja a másikra adható, adandó választ, s ez utóbbinál kivételesen amúgy sem három, hanem négy lehetőség között lehet választani. A szóban forgó kérdések:

6. Mit iszol, ha szomjas vagy?

7. Milyen gyakran iszol üdítőt, szörpöt?

- a) naponta
- b) naponta többször
- c) ritkán
- d) soha

Mivel a kérdőíveket az egész országban szinte minden általános iskolába eljuttatták munkatársaim, több ezer kitöltött kérdőív érkezett vissza. Pontos számokat ennek ellenére sem tudok mondani, már csak azért sem, mert az értékelésbe nem a folyamat legegyszerűbb kapcsolódottam bele. Amikor a továbbiakban itt-ott százalékos adatot említek, ez mindig kizárólag becslésen alapul, de azért talán nem érdektelen. Noha írásom címében a diákok anyanyelvi fejlettségének felmérését ígértem, talán érthető, hogy e rövid cikkben ezt inkább csak a hibák felől közelítve tudom megtenni.

A vizsgálat eredményei

A nyelvhasználati hibák előfordulásában területi, tájegységi halmazódás nem volt megfigyelhető, de az sem, hogy a magasabb évfolyamokban csökkent volna a hiábaarány.

a) *Helyesírási hibák.* Az előforduló hibáknak kb. 40%-a helyesírási jellegű volt. Ezek közül is legnagyobb számban a betűk helytelen kettőzése volt tapasztalható, pl. *vizzet, vizett, tejeet*, de volt példa betűk,

szótagok elhagyására és/vagy cseréjére is. Pl. a gyermekek 15–20%-a *kakao* helyett *kakó*-t vagy *kaku*-t ivott. Elenyésző mértékben, de előfordult az ékezetek teljes hiánya is. Meg kell említenem azokat a hibákat, amelyek a kiejtett szó helytelenül fonetikus írásmódjában nyilvánultak meg. Iskolapéldája ennek a jelenségnek a *tea* szó. Beszédben [tejá]-nak mondjuk, de *tea*-ként írjuk. A tanulóknak mintegy 30%-a írásban is beékeli a *j* hangot. Nem szabad említetlenül hagynunk a szótagok cseréjét sem, pl. azt, hogy *limonádé* helyett több gyermek *limodáné*-t írt.

b) *Értelmezési hibák, fogalmi zavarok.* A nyelvhasználati hibák másik nagy csoportját az értelmezési hibák és fogalomzavarok alkotják.

Matematikai tanulmányaik során a tanulók megismerkednek a halmazelmélet rejtelmeivel, de a szóban forgó vizsgálat tanúsága szerint az itt tanultakat nem tudják a gyakorlatban alkalmazni. Nem tudnak különbséget tenni gyűjtőfogalom és egyedi elnevezés között.

Míg élek, nem fogom elfelejteni azt az esetet, amikor én még szintén az általános iskola padját koptattam, és a tanárnő fizikaórán az előző óra anyagából feleltette az osztályt. Egyik osztálytársamtól a halmazállapotok felsorolását kérte, mire osztálytársam imigyen válaszolt: „szilárd, folyékony, légnemű és halmazállapot”.

Ez az élményem elevenedett fel a kérdőívek értékelése során. A 6. kérdésre (Mit iszol, ha szomjas vagy?) a tanulók kb. 70%-a ilyesfélét írt: „Fantát, Sprite-ot, Mirindát, 7 upot és üdítőt”. Magyarán: az *üdítő* gyűjtőfogalmát összetévesztette az egyes italfajtákkal. Nem tudatosult benne, hogy az *üdítő* nem önálló italmárka, hanem gyűjtőfogalom.

10% alatti előfordulási arányt mutatott az egymást kizáró melléknevek egyetlen közös jelzős szerkezetbe való foglalása, pl. *rostos szűrt* üdítőitalt iszik. Értem, mit szeretett volna írni ezzel a gyermek, de helytelenül tette. Ő azt szeretete volna írni, hogy nem szénsavas italokat fogyaszt, hanem szűrt vagy rostos gyümölcsleveket. Egyugyanazon gyümölcsle azonban nem lehet egyszerre szűrt is, rostos is. A kettő kizárja egymást!

Említék egy másik példát is: „Ha szomjas vagyok, ásványvizet, szódát és vizet

szoktam inni”. Az ásványvíz, szikvíz (közismert nevén *szódavíz* vagy *szóda*) tehát nem is víz? Természetesen az ásványvíz is, a szikvíz is víz, ennél fogva az előtag nélküli vizet kellett volna pontosabban meghatározni, pl. *vezetékes víz, tiszta víz, egyszerű csapvíz*. Így már helyes lenne a felsorolás.

A rokon értelmű határozószók, kötőszók felesleges és helytelen együttes használata is akadt példa: „de azonban”, „általában gyakran”.

Az alábbiakban taglalt hibától a kérdőívet kitöltő tanulóknak kevesebb mint 5%-a volt mentes. A 6. kérdésre adott válaszában a többség felsorolta a ma Magyarországon kapható összes üdítőitalfajtát, hogy ezeket rendszeresen fogyasztja szomjúság esetén. A következő kérdésre viszont igaz válaszként a „ritkán” vagy „soha” lehetőséget választotta. Ha valóban ritkán vagy soha nem fogyasztja a megadott italfajtákat, vajon honnan ismerheti őket? Ha pedig rendszeresen issza őket, miért a „ritkán” vagy a „soha” választ karikázza be? Nem ismeri a szavak jelentését? Találkoztam az ezzel ellentétes változattal is. A 6. kérdésre lakonikus tömörséggel így válaszol a tanuló: „vizet”. A következő kérdésnél viszont a naponta többszöri üdítőital-fogyasztást jelöli meg válaszként.

Feltételezem, vagy nem értette meg a kérdéseket, vagy meg sem figyelte, mire vonatkozik a kérdés, és a gyakorisággal kapcsolatos válasza nem az üdítőitalra, szörpre vonatkozott, hanem vízre vagy egyéb folyadékra, amit bevállása szerint fogyasztani szokott.

Tanulságok

A fent vázolt nyelvi hibák arra utalnak, hogy súlyos hiányosságok vannak az iskolai oktatásban, az anyanyelvi ismeretek elsajátításában és a többi tantárgy oktatásában is.

Évekkel korábban be kellett volna vezetni a Nemzeti Alaptanterv szerinti tanítást, nevelést, ezzel szemben a mai napig is csak vitatkoznak róla a szakemberek.

Kisdiákok tízezrei bajlódnak az integrált számítással, a sósav, kénsav és más vegyszerek gyártási technológiájának bemagolásával. Tudni kell, hogy Amerikában, a Sziklás-hegység talaján mit lehet termelni, de Magyarország térképén már nem igazodnak el. Óvodáskorban vagy kisiskolás korban elkezdene tanulni japánul, angolul, és ki tudja még, milyen nyelven, de mire középiskolába kerülnek, fogalmi zavarok, olvasási nehézségek gátolják őket a házi feladat megoldásában, sőt egy egyszerű kérdőívnek a kitöltése is megoldhatatlan feladatnak bizonyul számukra.

Már Bessenyei György megmondta: „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudóssá, de idegenen sohasem.” Nem azt kifogásolom, hogy tanulunk idegen nyelveket, mert ez nagyon is fontos, hanem azt, hogy az idegen nyelvek tanulása saját anyanyelvünk felejtésén keresztül valósul meg.

Záhonyi László

(Kalandom a „szökevényes” aranyművesnével – Kitakarja a Napot – Még ne kívánjunk egymásnak boldog új évezredet!)

Van Krúdnyak egy remek novellája, az Egy Aranykéz utcai éj emléke, amelynek hőse megszökteti Estellát, az aranyművesnét, az asszonyszöktetésnek azt a – talán nem gyakorlatias, ám fölöttébb romantikus – módját választva, hogy gőzhajón sietnek Pestről Vácra a Dunán (ár ellenében).

Ezt az elbeszélést az Aranykéz utcai szép napok kötetnek egy régebbi, 1948-ban a budapesti Hungária Hírlapnyomda Rt.-nél megjelent kiadásában olvastam először, s rögtön megragadta figyelmemet egy szó, a *szökevényes* melléknév: „... mintha a végtelenségig tartana utunk a szökevényes aranyművesnével”.

Szökevényes aranyművesné! Milyen remek, milyen sajátosan krúdys szóalkotás ez – lelkendeztem magamban. Ezzel azt akarhatta kifejezni az író, hogy ez az asszony nem egyszerűen *szökevény*, hanem *szökevényes* természetű is, azaz vérében van, hogy olykor megszökjék a férjétől. Egyszer majd megírom ezt a dolgot!

Majdnem harminc évvel később végre hozzájutottam, hogy egy rövid stilisztikai elemzést írjak Krúdnyak erről a művéről, s ennek végeztével (de még ekkor is csupán utólagos ellenőrzésként) megnéztem a novelláskötet korábbi és újabb kiadásait, hogy azokban is megvan-e régi kedvencem, a *szökevényes* jelző.

Az eredmény meghökkentő volt: az idézett mondatban minden kiadásban a *szökevény* szó állt. Minő gondatlanság, szövegromlás! – méltatlankodtam. Lássuk az első kiadást, a Téván Andor-félet (Békéscsaba, 1916) meg a legelső megjelenést a Pesti Napló 1914. március 1-ji számában. Majd ott meglelem az én *szökevényes* hősnőmet, a figyelmetlen nyomdai szedők és korrektorok áldozatát! Irány tehát az OSZK (gyengébbek kedvéért: az Országos Széchényi Könyvtár)!

A nyájas olvasó talán már sejti is ennek a kis filológiai kriminek a végkifejletét: ott is, mind a két helyen *szökevény* volt! Így hát (bár az elbeszélés kéziratát nem láttam, feltehetőleg nem is maradt fenn) tudomásul kellett vennem, hogy egy sajtóhibába szerettem bele. Az 1948-as kiadás szedőjét nyilván a következő szó, az *aranyművesné* es betűcsoportja zavarta meg, így lett a *szökevény-ből* *szökevényes*. Csak itt, csak ebben a – születésem évében napvilágot látott – kiadásban.

Mármost akkor van-e olyan szava Krúdnyak (és így a magyar nyelvnek), hogy *szökevényes*? Ezen törjek a fejküket a (távoli) jövőben elkészülő Krúdy-szótár szerkesztői. Én mindenesetre szegényebb lettem egy illúzióval, de megerősödtem abban a meggyőződésemben, hogy mindig mindent újból és újból ellenőrizni

kell, különben óhatatlanul becsúszik valami hiba.

Énmellőlem nem is lehetett volna gőzhajón elszöktetni azt az asszonyt!

Augusztus 11-én, a teljes napfogyatkozás közvetítése során a Magyar Televízió műsorvezetője egy ízben azt mondta, hogy „a Hold *kitakarja* a Napot”. Vajon miért nem *eltakarja* – ötlött fel bennem, de azokban a percekben igazán nem ez volt a legérdekesebb (még egy hibavadász nyelvésznek sem). Az adatot mindenesetre feljegyeztem.

A *kitakar* igét korábban csak abban az értelemben ismertük és használtuk, hogy „valakiről, valamiről a takarót, borítót anyagot leveszi vagy véletlenül eltávolítja” (Magyar értelmező kéziszótár). Hadd példázzam az eredeti jelentést egy diák koromban hallott pajzán versikével (kiskorú olvasóim itt ugorjanak egy sort!): „*Kitakar, betakar, – de hogy mit akar?*”

Egy idő óta azonban kialakult a *kitakar* igének egy másik értelme is. Például ha a mi lapunkban a Nyelvész-leletek rovatban olyan faksimile jelenik meg, amely cégnevet, telefonszámot vagy bármi olyasmit tartalmaz, aminek reprodukálása üzleti érdeket vagy személyiségi jogokat sértene, a kérdéses részt a másolatlan *kitakarjuk*. Ugyanezt teszi a televízió némelyik nyilatkozó arcával, aki csak így mer megszólalni a nyilvánosság előtt.

A *kitakar* ilyerkor nyilvánvalóan az *eltakar* vagy a *letakar* helyén és szerepében jelenik meg. Ez a szóhasználat úgy alakulhatott ki, hogy ezek az igék összekeveredtek a *kihúz* vagy a *kitöröl* szóval. (A szóalkotásnak ezt a módját a nyelvészetben *szövegyűlés*-nek, idegen szakszóval *kontamináció*-nak nevezzük.)

Hibának kell-e minősítenünk a *kitakar* igének ezt az újfajta alkalmazását? Szerintem nem! Ez végeredményben bővülés, talán gazdagodása is nyelvünknek.

Arra azért ügyelnünk kellene, nehogy végképp *kitakarja* a másik kettőt!

Ahogy közeledik az 1999. év vége, egyre gyakrabban hallhatunk, olvashatunk olyasmit, hogy az *évezred utolsó ilyen vagy olyan rendezvénye; már csak ennyi vagy annyi nap van hátra az ezredfordulóig* és így tovább.

Csalódást kell okoznom mindazoknak, akik már alig várják ezt a rendkívüli eseményt, vagy ennek ürügyén akarnak rekámozni valamit: az ezredforduló valójában csak egy év múlva következik be, pontosan akkor, amikor 2000. december 31-én az óramutató 24 óra 00 percet jelez.

Mi okozhatja ezt a félreértést? Bizonyára az, hogy az 1990-es évek csakugyan véget érnek 1999. december 31-én, s az a változás, hogy a digitális világóra első számjegye 1-esről 2-esre vált, valóban sokkal látványosabb esemény, mint az, hogy 2000 után 2001 következik. Ez azonban mit sem változtat azon, hogy a Krisztus utáni 2. évezred csak akkor ér majd véget, nem pedig most.

Aki még mindig kételkedik a fentiek igazában, kérem, válaszoljon arra a kérdésre, mit mondana annak, aki 2000 forrítalt tartozik neki, de csak 1999-et ad meg belőle. Nyilván ezt: – Egy forint még visszajár! Így vagyunk az ezredfordulóval is: az utolsó évnék, a 2000.-nek is el kell telnie ahhoz, hogy az évezred kikerekedjék.

Mindez csupán elvont fejtegetés, ha tetszik, egy pontoskodó nyelvész játéka a szavakkal, számokkal. Könnyen lehet azonban, hogy jogi vita, sőt per is lesz a dologból. Egy kereskedelmi rádió, egy ugyanilyen tévécsatorna és egy képes magazin ugyanis ez év nyarán pályázatot hirdetett: „*Keressük a jövő évezred első magyar bébijét.*” Mivel ez a „bébi” a fővárosban mindenfelé kiragasztott óriásplakátok szövege szerint az idén nyáron „már megfogant”, nem lehet kétséges, hogy az akció kitervelői azt hiszik, a 2000. január 1-jén elsőként világra jövő magyar gyermek egyben a jövő évezred első újszülöttje is lesz. A bizonyára csinos összegű nyereményért alighanem pert indítanak majd a 2001. január 1-jén született gyermekek (azaz hát szüleik, ügyvédek). Ha a „versenykiírás” így hangzott volna: „*Keressük a 2000. év első magyar újszülöttjét*” (a *bébi* szót az én „puristafaló” gyomrom sem veszi be!), nem kelene tartani a jogi vitától, pereskedéstől.

Végül csak annyit: mindez természetesen az évszázadra, a 20. század végének időpontjára is vonatkozik. E cikk írásának napján (október 20-án) ezt hallottam a Magyar Rádió egyik legtapasztaltabb, anyanyelvi szempontból is legigényesebb tudósítójától: „*Fel kell készülni a századfordulóval kapcsolatos informatikai problémákra.*” Nos, a fentiek értelmében a *századforduló* is csak a 2000. december 31-ről 2001. január 1-jére virradó éjszakán lesz.

Még ha a világ összes számítógépe megbolondul is addigra!

Kemény Gábor

SZAVAK FUTÁSA

A nyelvműveléssel kapcsolatos egyik vitakérdés: szükség van-e rá egyáltalán? Némelyek szerint a nyelvhelyességet csak a nyelvhasználat döntheti el, mesterségesen beavatkozni nem szabad. Egy-két neves nyelvészünk is ezt a nézetet vallja.

Ha a beszéd szépségéről vagy a nyelv hagyományos jellegének őrzéséről van szó, folyhat és dönthet a vita. De a nyelvhasználatban manapság olyan zavarok is mutatkoznak, amelyek nehezítik, esetleg teljesen bizonytalanná teszik a megértést, ez pedig már nem tartozhat a „helyes” vagy „nem helyes” közötti döntés kategóriájába. A beszélőknek érteniük kell egymást, erre való a nyelv; ha a kölcsönös értés elakad, a nyelv elveszti szerepét. Előfordulhat például, hogy a túl sok idegen szó érthetlenné teszi a beszédet, kizárja a kommunikációt, tehát nem lehet mérlegelni, hogy ennyi idegen elem használata elfogadható-e.

Írásomban a megértés egyik mindennapi zavaró tényezőjéről lesz szó. Ez pedig az egyre inkább divattá váló hadarás, a beszédsebesség határának túllépése.

Hadarás kétféle van. Az egyik a kényszer következménye, az egyént nem lehet hibáztatni érte. A televízió hírolvasója gyakran beszél gyorsan, mert a pontosan megszabott híridőben túl sok hírt és közleményt kell felolvasnia. Feltételezhetjük, hogy a bemondó a magánéletében normális iramban fűzi egymáshoz a szavakat, a hadarást a feladat kényszeríti rá. Ugyancsak hadarás jellemzi a szinkronizált filmek magyar (?) beszédét. A színészek át kell vennie az idegen szöveg sebességét, és az sokszor nagyobb, mint a természetes magyar beszédé. Szerepet játszhat az is, hogy – a fordítás általános velejárójaként – a magyar szöveg több szóból vagy szótagból áll, mint az eredeti. Ezt a nehézséget a fordító és a szinkronrendező sokszor nem tudja semlegesíteni. A nem természetes iramú beszéd aztán rossz példaként hat a nézőre, mégpedig erősen hat, mint a televízió és a film általában, jöllehet a néző esetleg maga is szenved attól, hogy a szöveget nehezen érti.

A hadaró beszéd másik fajtája nem kötődik szerephez. Kortűnet vagy kórtűnet. Egy ideges kor jelensége. Főként a fiatalok hordozzák, de áterjedt már a középkorúakra is. Néhány hónapja a televízióban két, ellentétes irányzathoz tartozó politikus vitakozott; az egyiknek a beszédéből majdhogynem semmit nem lehetett érteni, szavainak értelmét – annyira, amennyire – úgy foghatta fel a néző, hogy ellenfelének válaszaiból visszakövetkeztetett rá. Az elektronikus áttétel amúgy is csökkenti az érthetőséget, és a televízió, a rádió mikrofonjába beszélők ezzel nem számolnak.

A hadarásnak ez a fajtája nem a helyzet kényszeréből fakad, hanem egyéni beszéd-sajátosságnak tekintendő. Többnyire együtt jár a hanyag hangképzéssel, esetenként a monotonniával, így két-

szereken is akadályozza, szélsőséges esetben pedig lehetetlenné teszi a megértést.

Ez is a nyelv fellazítása, de más természetű, mint a rossz szóhasználat, az idegen szavak túltengése vagy a magyartalan szófüzés. Idővel szinte felszívódik a személyiségbe. Logopédusok tudnának segíteni rajta, de nem állíthatunk logopédust minden „gyorsbeszélő” mellé. Emlégszük a pedagógusokat? Való igaz, hogy példájuknak lenne valamelyes hatása. De a pedagógusok között is megjelentek a hadarók, sőt már a magyar szakosok között is. Vajon nem észlelik ezt a felvételi vizsgákon? Tudomásul kellene venni, hogy az anyanyelvi kultúrának ez éppen olyan sérelme, mint a rossz helyesírás.

De ez már nem egyéni hiba, hanem társadalmi zavartűnet. Ha haragosan szólnánk, társadalmi beszédhibának nevezhetnénk. Visszaszorítására kevés a nyelvművelés eszköztára. De terjedését meg kellene akadályozni. A nyelvi gyakorlat mintájától elvárhatnánk, hogy ne terjessze; a rádió, a televízió, a lakossághoz szóló közéleti emberek ne mutassanak rossz példát. És főként az iskola. Ott nemcsak nyelvi ügy ez. A tanító, a tanár gyors beszéde – függetlenül a tantárgytól – hiányosan érthető, idegesíti a gyerekeket, megnehezíti a dolgukat, végeredményben veszélyezteti a tanítás sikerét. Egy kiváló tanárszakos főiskolai hallgató nemrég gyöngye osztályzatot kapott tanítási gyakorlatból, mert hadarását a gyerekek nem értették.

Ne érveljen senki azzal, hogy némely idegen nyelv beszédtempója is igen gyors. Például az újlatin nyelveké. Azoknak természetes hangzásához tartozik, összhangban van a fonetikájukkal, alaktanukkal, hagyományos is, nem osztja meg a nyelv-közösséget. (De nagyon megnehezíti a franciák, ola-

szok megértését a külföldieknek, akik ezeket a nyelveket idegen nyelvként tanulták meg.)

A jól szabályozott beszéd igen nagy kommunikációs, sőt emberi érték. Szélsőségesnek látszó, de nagyon jellemző esetet mondok el az emlékeimből. Megnéztem egy előadást az angliai Stratfordban, a Shakespeare Színházban. Az angol színészek olyan szépen, pontosan beszéltek a színpadon, hogy feleségem, aki soha nem tanult angolul, nagyjából megértette őket. Pozitív véglet – de a negatív végletnél sokkal szerencsésebb! Itthon, még a Nemzeti Színházban is, hallottam olyan színházi beszédet, amelyet „a szavak futása” miatt félig sem értettem meg.

Van hát létjogosultsága a nyelvművelésnek? Reméljük, hogy azok a nyelvészek, akik mint mesterséges beavatkozást bizalmatlanul figyelik, nem kívánják, hogy a „spontán fejlődés” olyan irányba fordítsa a magyar beszédet, amely a nyelv szerepvárást okozhatja. Korunk sokféle zavarát észlelve ettől a zavartól is tartanunk kell.

Bán Ervin

N. László Endre

Szavak a szavakról

Ezerszer, százezerszer és milliószor kimondott és leírt, elcsépett, beskatulyázott, elátkozott és újra csodálatos kristállyá csiszolt szavak... Minden ember száján mások, más ízők, más színűek, más gondolati tartalommal kiejtett, imádott, szent magyar szavak... Szépek, gyengédek, szenvedélyesek, rejtélyesek és igazak... Csúnyák, durvák, közönyösek, lázítók és hazugok... Tartalmukat veszít és új tartalmat nyerő szavak, melyek sokszor majdnem semmit és sokszor mindent jelentenek. Egyetlen szó kifejezheti az egész emberi életet, az emberiség egyetlen nagy törekvését, a boldogság utáni vágyat, vagy a nagy tragédiák embertelenül emberi, minden szépet elnyelő, fölperzselő hangulatát.

Ugyanaz a szó, mindig ugyanaz, és minden ember száján mindig más és más. Ha egyetlen szót kimondunk, az minden embernek – legalábbis árnyalataiban – mást és mást jelent.

Olyan szegények és kifosztottak, mint a novemberi földek, és olyan színpompások, mint a paradicsommadarak... Olyan magányosak, mint a tengerrel dacoló szirt, olyan megértésre vágyók, mint egy elhagyott szerető, olyan lelkesítők, mint egy harci dal, olyan lehangolók, mint a lélekharang, olyan közönyösek, mint egy ködös őszi reggel... Ezerszer kihűlnék, tartalmukat veszítik, azután hirtelen áttüzesednek, új tartalmat nyernek valakinek az ajkán, emléket ébresztenek és emléket csicsígnak, kétségbe ejtenek és új hitet adnak...

Mindig ugyanaz és mindig más, örökké változó kincsesbánya, amit nem vehet el tőlünk senki, ha nem mondunk le róla önként, vagy nem cseréljük el más emberek, más népek kincsesbányájával, ami nekik szent, ami nekik éppen olyan sokatmondó, mint a miénk, de sohasem válhat teljes egészében, mélységében, ezernyi árnyalatában a sajátunkká.

A szavak nem véletlenül összeállt betűcsoportok, hanem ösztönösen és tudatosan alkotott remekművek, melyek mindig minden pillanatban megújulnak, újjászületnek, elhagynak bennünket és visszatérnek hozzánk, mint anyánk emléke...

A mindennapok nyelvi hordalékából

1.

Ezt olvastam a Magyar Nemzet 1999. május 12-i (szerdai) számának 16. oldalán: „... éppen az idén *évődött el* az a kereskedelmi minisztériumi jelentés, amely 1989-ben csalással gyanúsította az egyiptomit”. Nos, még az idén sem „évődött el” az igék használatának szabálya, legfeljebb annak a szerzőnek a számára, aki az idézett mondatot megfogalmazta.

Mi is történt hát valójában? Van egy *elévül* igénk, amely azt jelenti, hogy valami elveszti időszerűségét, a jogi nyelvben bizonyos meghatározott idő után törvény, jogszabály érvényét veszti. Továbbá van egy *évődik* igénk; szótári értelmezése: játékosan vagy csipkelődve tréfálkozik, azaz *enyeleg*, *kötődik* valakivel; pl. „[A király] tréfás óráiban örömet *évődött* együgyű emberekkel” (Jókai).

Az elmondottakból bizonyára világossá vált, hogy az *évődött el* igealak e két ige keveredéséből alakult ilyen „öszvér” formájúvá. Helyesen így hangzott volna: „az idén *évült el*...” Kár, hogy erről megfeledkezett a cikk írója.

2.

Az MTV 1 1999. május 14-én, pénteken tűzte műsorára Az *audencia* (így!) című olasz filmet. A tartalmi ismertetésben ez olvasható: Amadeo északról tesz meg hosszú utat, hogy eljusson a szent városba. Egyetlen célja van: beszélni a pápával...”

Ezek után teljesen világos, hogy a filmbeli szereplő célja a pápai kihallgatásra való eljutás; vagyis az *audiencián* való részvétel. Tehát mindenképpen érthetetlen, hogyan lehetett egy olasz film címének magyar fordításában ilyen hibás szóalakot kinyomtatni. Hiszen minden kétséget kizáróan *audienciá*-ról van szó, a latin *audire* igéből, azaz kihallgatásról, fogadásról valamely magas rangú személyiségnél, jelen esetben a pápánál.

A szó megtalálható A magyar helyesírás szabályai 11. kiadásának szótári részében a 144. lapon, továbbá az alig néhány hónapja megjelent Magyar helyesírási szótár 34. lapján.

Így csupán a közismert szólás ajánlható a hiba elkövetőjének figyelmébe: „Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul!”

3.

„Szeretnék *Anonymus* maradni” – mondta a Rádióban nyilatkozó polgár, azt óhajtva ezzel kifejezni, hogy nevét ne közöljék, ne hangozzék el ország-világ előtt. Ám amit nyelviileg mondott, annak a teljesülése lehetetlen, hiszen őt nem *Anonymus*-nak hívják, így hát nem is maradhat az. Mi történt hát? Összetévesztette az *Anonymus* tulajdonnevet, azaz a legrégibb, feltételezhetően eredeti formájában megmaradt magyarországi latin nyelvű gesta (középkori történeti műfaj) ismeretlen nevű szerzőjének hagyományos megjelölését a görög eredetű, ’névtelen’ jelentésű *anonim* szóval. Vagyis azt akarta kérni, hogy nevét ne mondják be, elhangzó véleménye maradjon *névtelen*, idegen szóval *anonim*.

4.

Ugyancsak élőszóban, a tévében hangzott el a következő mondat: „Az, hogy hogyan becsülik az időskorúakat, a társadalom *mérőfoka* lehet”. Ezt azonban nem egy nyilatkozó, hanem a műsorvezető mondta! Mije lehet a társadalomnak? *Mérőfoka*? Hát ilyen szót nem ismernek szótáraink. Itt valami egészen szokatlan szótévesztést, pontosabban szólva szócserét hallhattunk. Helyesen a *fokmérője* szót kellett volna használni. Ezt akarhatta az illető is mondani: a társadalom minőségére lehet következtetni abból, hogyan becsüli meg az időskorúakat.

5.

„Akinek Szatmárban *rengett* a bölcsője, az kötődik e tájhoz” – mondotta kissé patetikusan egy nyilatkozó a Rádióban. Reméljük, egyetlen Szatmárban született embernek sem ’rázkódott, remeggett meg’ annyira a bölcsője, hogy ez bármiféle egészségügyi károsodást idézett volna elő. Hiszen bölcsőnket általában féltő szeretettel anyai kéz szokta *ringatni*, miként azt Petőfi gyönyörű verssorában olvashatjuk: „Midőn, mely bölcsőm *ringatá*, / A kart terjeszti ki.” Vagy mint a régi közmondásban: „Bölcsőjét is ördögfiak *ringatá*” – mondták arra a személyre, aki gonosz, kegyetlen, rossz ember volt. Nem mindegy hát, hogy bölcsőnket *ringatják* vagy *rengetik*!

6.

Gyakran okoz bizonytalanságot szóban és írásban is az -e kérdőszócska helye. A következő mondatot egy országos napilapunkban találtuk: „Kérdés, *meg lehet nyerni-e* olyan fiatalokat is, akik ugyan magyarul már nem tudnak, de valamilyen módon kötődnek Magyarországhoz.” A cikk fogalmazója elkerülhette volna a hibát, ha fellapozza a Nyelvművelő kézikönyvtárt, ahol is a következő világos tájékoztatás olvasható: „[Az -e kérdőszócska] Szórendi helye kötött: közvetlenül az állítmányhoz (igei-névszói állítmánynak az igei részéhez, összetett igealakban a segédigéhez) csatlakozik, írásban kötőjellel.” Ebből következik, hogy példánkban használata szabálytalan. Különösen kivrívó hiba ez egy nagy példányszámban megjelenő újságban. Csak a (szó)rend kedvéért, ez lett volna a szabályos forma: „Kérdés, *meg lehet-e nyerni...*”

7.

Végül az ugyancsak gyakori szóláskeveredésre találtam egy újabb példát egy tanulmánynak is beillő hosszabb újságcikkben: „azt gondolta (Magyarország lakossága), csak az ország vezetőit kell leváltani, és a *sült galamb mindenkinek az ölébe hullik*.” Talán felesleges is magyarázni, milyen hibát követett el a szerző: két ismert szólásunkat keverte össze. A sült galambbal kapcsolatban több mondás is létezik: *Várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön* – mondjuk arra az emberre, aki semmit sem tesz azért, hogy boldoguljon. *Senkinek sem repül a sült galamb a szájába*, vagyis aki tétlenül vár, nem érheti el célját. *Nem repül a sült galamb az ember szájába*, azaz munka és küzdelem nélkül nem lehet boldogulni az életben.

Az ölünkbe viszont csak az érett gyümölcs szokott hullani, pl. „Az örökölt vagyon *érett gyümölcsként* hullott hősünk ölébe”, azaz munka nélkül jutott hozzá. E két szólás keveredésével jött létre a kifogásolt forma. Egy kis figyelemmel elkerülhető lett volna; ez is meg a többi fogalmazási hiba is.

Graf Rezső

Jönnek a mínuszok!

Ezzel a felkiáltással hirdette az egyik autógyártó bizonyos típusait a tél kezdetén. Vagyis az eredeti árakból kedvezményt nyújtottak a kereskedők. Kissé pongyolának tűnhet ez a rövidke mondat, ám nagyon jól érzékelteti a lényegét: közeledik a tél, jönnek a hideg napok. Úgy látszik, hogy a tél több lehetőséget rejt magában, legalábbis ami az autó- és az üzemanyag-hirdetéseket illeti. Bár az is lehet, hogy a zord időben az értékesítés nehézségei nagyobb teljesítményre ösztönzik a reklám-készítőket.

További példák az elmúlt téli autöhirdetésekre: *Tegye kellemsé a lehangelő telet* – egy valóban nagyon kellemes autóról van szó, kiegészítővel (én csak annyi kiegészítést tennék hozzá, hogy felszólító módban lévén a mondat, a felkiáltójelnek is ott lenne a helye a végén). A *fagy miatt ne legyen melege!* (az értelhetőség kedvéért idézek a szövegből is: „Megérkezett a tél. Átfagyott emberek sietnek haza hideg autókban a csúszós, jeges utakon, ahol minden fékezés egy rémálom.” Ezekről a borzalmaktól kímélte meg a gyártó cég a vásárlóit oly módon, hogy ABS-t (speciális fékrendszert) és klímaberendezést adott ajándékba két-féle autójához. Azonkívül, hogy úgy kezdődik, mint egy horrorfilm forgatókönyve, kétségbe vonom az összefüggések valódiságát. Mint gyakorló autóvezető állítom, hogy jeges úton az ABS sem csodaszor, különösen akkor nem, ha kopott és/vagy nyári gumibroncs van az autón, illetve ha a vezető nem tartja be az útviszonyoknak megfelelő sebességhatárt. A klímaberendezés melegéről pedig annyit, hogy az is csak akkor élvezhető, amikor a motor már elérte a kellő hőmérsékletet, és így a normál fűtőberendezéssel is elérhetjük ugyanazt a hatást. Ráadásul az utóbbi esetben az üzemanyag-fogyasztás növekedésével sem kell számolnunk. Előnyei inkább nyáron, illetve meleg időszakban tapasztalhatók.

A következő hirdetés már erre célzott a *Ha ez hidegen hagyja meleget lesz!* felhívással. A teljesség kedvéért megjegyzem, hiányzik egy vessző a mondatból, de a készítő melegségére szolgál, hogy a képen elkülönült egymástól a két mondatrész, köztük egy szép, csillogó autó volt. Természetesen ezt is légkondicionálással ajánlották, kifejezetten baráti áron. Persze minden attól függ, hogy mihez képest. Arra az egy évvel ezelőtti téli hirdetésre, amelyben a *hidegen hagyja* szókapcsolat (igaz, kérdésként) egy másik gyártmánnál már előfordult, valószínűleg nem sokan emlékeznek. Bár gyakran úgy látom, nem okoz gondot a reklámkészítőknek ugyanazt vagy nagyon hasonló szófordulatot alkal-

mazni. Néhány hónapja látható az *Új szemszögből mutatja meg a világot!* címsorral – óriásplakáton és sajtótermékekben eltérő képi megoldással – egy terepjáróról készített hirdetés. Majd pár héttel utána tűnt fel egy másik autómárka reklámja a következő szöveggel: *Mindig vannak, akik MÁSKÉPP látják a világot!* Elismerem, hogy a két változatban eltérő a téma megközelítése, de véleményem szerint minden ember másképpen látja a világot.

Szintén télen aktuális a gázolaj reklámozása is: *Plusz a mínuszban* – ami annyit jelent, hogy valamilyen speciális adalékot tartalmaz a gázolaj. A külföldi üzemanyag-forgalmazó állandó szlogenje is legalább ilyen egyszerű, ám talán: *Több, mint szuper*. Csak egy baj van vele, ebben a nyomatékot kifejező összetételben nem kell vesszőt tenni a *mint* elé. A legnagyobb magyar forgalmazó *kutya hidegben is...* kezdetű, *extra téli gázolaj* folytatású hirdetése nem valószínű, hogy megnyerné a legkifejezőbb reklám(szóveg) díját. Először is, mikor lenne szükség téli üzemanyagra, ha nem hidegben (pláne *kutya hidegben*)? A *kutya hideg van* szólásból származtatott címsor ellen nincs is kifogásom, de ehhez egy kölyökkutya volt látható a képen, nyakig a hóban. Az nem derült ki, hogy dízelüzemű vagy sem, de aranyos, és egy gyerek vagy egy kutya (főleg, ha kicsi) jól eladja a terméket.

Ha már a mínuszoknál vagyok, maradok a jelénél, illetőleg a kötő- és elválasztójelnél. Remélem, megbocsátanak a nyelvészek, nincs szándékomban ugyanis *összemosni* a kettőt. Sőt. Különböző sajtótermékekben megjelent hirdetésekből szeretnék példákat idézni a hibás és esetenként érthetetlen használatra. A következők némelyike számomra mind a két fogalmat kimeríti: az *ajtó-ablak* forma az ingyenes hirdetési újságokban már régóta előfordul, számomra ismeretlen dolgot takaró szókapcsolat; bár az is lehet, hogy járatlan vagyok a nyílászárók

szakterületén. Ehhez hasonló a *HALLÁS-LÁTÁS CENTRUM* ilyen összekapcsolása. A hirdetés szövegéből természetesen kiderül, hogy egy olyan üzletről van szó, ahol hallás- és látászavar javítására szolgáló készülékek és eszközök vásárolhatók. Ha az ismert *fül-orr-gégészeti* összetételhez hasonlítjuk, akkor jó is lehetne; de a hallás és a látás mégis jobban elkülönül egymástól. Máshol azt olvastam, hogy egy zálogházban *arany-ezüst tárgyakra* adnak kölcsönt. Igaz, nem jártam utána, hogy ténylegesen mit értenek e tárgyakon, csak feltételezem, hogy arany- és ezüsthalmikról van szó.

A mínusz- és a kötőjel téves és túlzó használatára az ingyenes hirdetési lapokban látható a legtöbb példa, mivel itt jelennek

meg nagy számban engedményes áruvásárlásra felhívó hirdetések. A következők szerint: *-10% engedmény, ... vásárlás -30-40-50% árengedménnyel*.

Főlegesen kitenni a mínuszjelet, ugyanis az *engedmény* szó már magában hordja a csökkentett ár jelentését.

Amikor elkezdtem e cikk anyagát összegyűjteni, valóban igen hideg idő volt, és a *mínuszok* időnként arcomra fagyasztották a mosolyt (néha a bosszúságot) az utcai óriásplakátok lejegyzése közben. De úgy gondolom, megérte. Ismét sikerült nagyon frappáns, találó, túlzó és nyelvtanilag hibás hirdetéseket találnom. Ezek közül most azzal szeretném zárni ezt a témát, amelyik éppen ide illik, és a legjobban feldőlt: *A HIDEG HÁBORÚNAK SOHA NINCS VÉGE*. A sportruházatot gyártó külföldi cég hirdetése csak néhány helyen volt látható, de én ezt is soknak találtam. Régen találkoztam ennyire öncélúan agresszív és ráadásul értelmetlen reklámszöveggel. A készítői/készítettői vagy nem voltak tisztában azzal, mit jelentett a *hidegháború* a két nagyhatalom és szövetségeseik között még nem is olyan régen, vagy nagyon is tisztában voltak vele, és így még sokkal rosszabb. Még az a szerencse, hogy nálunk 3-4 hónap múltán vége a hidegnek, ezért ez a plakát tovább semmiképpen sem ronthatta az utcaképet és a szemlélők jóérzését.

Agócs Ágnes

A dokiduma folytatódik

Már az előző cikkünkben (Dokiduma – Az orvosi szlengről, Edes Anyanyelvünk, XXI. évf. 3. szám, 7. old.) ígértük, hogy az orvosi szleng területei (a barátságosítás, az eufemizálás és a rövidítés került akkor terítékre) közül a számunkra legérdekesebből – ezt vulgarizálásnak neveztük – külön fogunk szólni. Előjáróban azonban egy fontos megállapítás: tévedés, hogy az orvosok szakszómániája a „fehérköpenyes varázslók” nagyképűségéből, önmisztifikálásából fakad. Példa erre az eufemizálás titkolódzó, de alapvetően etikai célokat szolgáló nyelvi jelensége. Érdemes azonban megemlíteni még két okot, amely az orvosi nyelvhasználat sokak számára ellenszenves sajátosságait adja.

Az első ok a hagyomány. Ahogy az sok szakmára is igaz (a medicinára meg különösen): idegen szavakkal és szakkifejezésekkel tanuljuk meg mesterségünket, és ez a terminológia rendkívül mélyen bevésődik az egyetem évek és a klinikai munka során. Adott esetben mi, orvosok is törjük a fejünket egy-egy, akár nagyon is hétköznapi, jól lefordítható szakkifejezés magyar megfelelőjén. (A *pancreatitis acuta* az első szintagma, amely a nyelvünkre tolul a *heveny hasnyálmirigy-gyulladás* helyett.) Tanulságos, hogy a medikus, amikor sokévi tanulás után először veszi kezébe az igazságügyi orvostan könyvét, ahol – tekintettel a társtudományok művelőire, rendőrökre, jogászokra – amit csak lehet, magyarul fogalmaznak meg, alig érti a szöveget. Magunk is csak némi rágódás után jövünk rá, hogy a *felső ürös visszér* az a számunkra jól ismert *vena cava superior*, a *bárársing* pedig a *nyelőcső*...

A medicinális szakszavak gyakori használatának másik oka e szavak lefordíthatatlansága. Sok terminus technicus olyan szabatosan és szigorúan definiálva utal egy-egy jelenségre, hogy azt semmiféle magyarázat nem adhatja vissza bonyolult körülírás, magyarázat nélkül. Ennek a tömörségnek logikus következménye, hogy egy-egy szakszó segítségével két szakmabeli egymás közt egyszerűen fogalmazhat meg összetett, ám a szakmához nem kapcsolódó gondolatokat is. Ezt, tehát a szakszavaknak hétköznapi kommunikációs szituációban való használatát, a szakszónak társalgási helyzetbe való átvitelét nevezzük *vulgarizálás*-nak. Lássunk néhány példát!

Amikor egy kolléga esti söre mellett így sóhajt fel: „agyilag már teljesen

dekompensálódtam”, a következőkre kell gondolni. A *decompensatio* nem egyszerűen funkcióromlást jelent (pl. *cardialis decompensatio* esetében a szívet), hanem jelentéstartalmában felsejlik az is, hogy egy már régebb óta fennálló probléma ellenére a szervezet vagy az adott szerv sokáig kivédte, pótolta, azaz *kompensálta* a bajt, és a mostani működési elégtelenség ezeknek a „kibekkelő” mechanizmusoknak a kimerülése miatt jelent meg. A szó tehát nem csupán egy állapotra, hanem egy azt megelőző, hosszabb folyamatra is utal. Kollégánk így nem egyszerűen azt közli, hogy fáradt, hanem hogy már hosszabb ideje túlterhelt, a szokásosnál feszítettebb tempóban dolgozott, és most ért tartálékai és tűréssége határára. (Még két általunk hallott és a magyarázat után már világosan érthető példa: „A főnőktől most már totál *dekompensálódtam*”; „Még van a felújítás, de a nejem már a felénél *dekompensálódtott*”).

A vulgarizálás különleges példája az *-oma* végződés általános használata. Ez az alapvetően a daganatok megnevezésénél használt morféma (*adenoma*: mirigyhámdaganat, *sarcoma*: kötőszöveti rosszindulatú daganat,

melanoma: melanin festékanyagot termelő bőrsejtekből kiinduló sejtburjánzás stb.) általánosabb jelentést nyerve minden többletet, fölösleges mennyiséget kifejezni képes nyelvi elemmé vált. Még a szakmához kötődő összetételek az *incidentoma* ('kezdődő, korán észrevett daganat' jelentéssel, tekintet nélkül annak patológiai milyenségére) és az *accidentoma* (véletlenül, valamely vizsgálat során mintegy mellékleletként megtalált daganat). Viszont az orvosok körében teljességgel hétköznapi nyelvhasználatához tartozó kifejezések a *memoriomája* van (nagyon jó az emlékezőtehetsége), *humoromás* (jelentése: 'jó humorú', azonban inkább negatív értelemben használják: túlzottan, erőltetetten vicceskedő) és az *egomás*, *egomája* van (a latin *ego* szóból: 'öntelt, nagyképű, önző, törtető'). Még sorolhatnánk a sok-sok tartalmas, szemléletes, gyakran humoros, néha egyénibb szóalkotást.

Nemcsak szakmabeliek használják általánosított értelemben, hanem egész köznyelviek az allergiás betegségek ismertsége miatt az *allergiás vagyok valakire*, *allergiát kap a focitól* stb. kifejezések. Hasonlóan közhasználatú az *-itis* gyulladásra utaló vég-

ződés (kétoldali *iskolaundoritiszem van*).

A *korporitiszes*, *korpoléziós*, *korpopátiás*, *korpalgiás*, *cerebritiszes*, *cerebroleziós* jelzők (*corpus*: test, *ce-rebrum*: agy; a végződések rendre gyulladásra, közelebből meg nem határozott bántalomra, betegségre és végül fájdalomra utalnak) általános jelentése, hogy az illetővel nincs minden rendben, antipatikussá, kellemetlen személy. („Végül mit mondtál annak a *korpopátiás* hisztérikáknak?”; „Öregem, te teljesen *cerebroleziós* vagy!”)

Az *idiopátiás* (ismeretlen eredetű; *idiopátia*: ismeretlen okból kialakult betegség) szó is közkedvelt, sok szituációban kerülhet elő, tréfásan-nyaltnan: „Mitől vagy ilyen rossz hangulatban? – Csak úgy, *idiopátiásan*”; „Mit piszkálódik folyton? – Ez nála *idiopátiás*”.

Érdekes, nehezen megfogalmazható hangulatú kommunikációs elem alakult ki a *lege artis medicinae* (az orvosi szakma szabályai szerint, vagyis – már átvitt értelemben – szabályosan, rendesen, ahogy annak lennie kell) kifejezésből, általában ironikus tartalommal (túlságosan is jól, a célon túllőve), illetve gyakran szexuális vonatkozásban („Hogy tört el a lábod? – *Légeártisz* szánkóztam egy jót”; „Na hogy sikerült a tegnapi randid? – *Légeártisz!*” – úgy véljük, ez utóbbi válasznak az értelmét nem kell bővebben kifejteni.).

A *benignus*, *malignus* – gyakran a kiejtésben is *s*-sel hangzó – szavak, amelyek betegségek, elsősorban daganatok jó-, illetve rosszindulatúságára utalnak, szinte minden helyzetben elhangozhatnak („A főnök elég *malignus* hangulatban van”; „Reggel viszonylag *benignus* volt a forgalom”; „Nagyon *malignusan* állt a dolgokhoz”). Hasonlóan gyakran jelennek meg az *incurabilis* (gyógyíthatatlan) és *inoperabilis* (operálhatatlan) szavak az orvosi szaknyelvhasználók társalgásaiban. („A házasságom akkor már *inkurábilis* volt”; „Szerintem a Ladád már tök *inoperábilis*” – ez utóbbi szót gyakran csak rövidítve használják: „Mára a hangulatom már abszolút *inop*”).

Hosszan folytathatnánk a példák bemutatását, de félve, hogy olvasóink idegileg végképp *dekompensálódnak* a sok magyarázattól, megszakítjuk a sort. Reméljük, ennyi is szórakoztatóan illusztrálta, hogy egy szaknyelv a maga árnyalt és komplex jelentéstartalmakat is egy fogalomba sűrítő szavaival milyen lényeglátó és játékos önkifejezésre ad lehetőséget ismerői számára – vulgarizáltan.

Dr. Bandur Szilvia
Dr. Grétsy Zsombor

Etimológiai nagyszótárunk szerint e két szavunk önkéntelen hangkitörésből keletkezett. A *gyí*-ről egyértelműen kimondja, hogy lónógató, lóindító szó; a *hő*-vel kapcsolatban viszont mindössze annyit közöl, hogy a *hé*, illetve *hű* indulatszókkal lehet kapcsolatban, valamint hogy állattelelő szó. Eszerint lovakkal nincs kapcsolatban, legfőképpen ménesek terelesével.

Nos, a lovas fogatokon való közlekedés, akárcsak a társzekereken történő fuvarozás kora a múlté ugyan, én mégis élénken emlékszem zsenge időmből arra, hogy a *hő* a *gyí* (*gyia*) ellentéte volt; a szódásköcsisoknak és a szekerezőknek ez a kiáltása helyettesítette mintegy a későbbi fékpedált. A *gyí* vagy *gyia* jelentette, hogy 'indulj'; a *hő*, hogy 'állj'. És nemcsak nálunk, hanem az osztrák fiákeresek körében is, amint azt Rejtő Jenő Láthatatlan légióján kívül egy kedves bécsi nótából, a konfliskocsis dalából is tudhatjuk:

Hü-a-ho, alter Schimmel, hü-a-ho,
Heute Nacht sind wir alle beide froh,
Heute singt der Nachtigall
Und jeder findet seinen Stall,
Hü-a-ho, alter Schimmel, hü-a-ho.

(Azaz: álljunk meg, vén szürke, ma éjjel mind a ketten boldogok vagyunk, ma énekel a csalogány, és ki-ki megli a maga istállóját, állj meg, vén szürke.)

Csak hogy a dolog izgalmasabb ennél: ha továbbhaladunk Nyugat felé, megtaláljuk a *día* (ejtsd: *gyia*) és a *hue* (ejtsd: *hű*) szavakat a franciáknál is, úgyszintén mint lóirányító kiáltásokat, amely tény némi kétséget ébreszt bennem abban a tekintetben, hogy vajon csakugyan önkéntelen és magyar eredetű hangkitörésekből keletkeztek-e ezek az indu-

latszók, s hogy egyáltalán indulatszók-e. Az egybeesés pusztán véletlen volna?

Igaz, a francia *día* nem a ló elindítására, hanem általában balra fordítására szolgál, aminthogy a *hue* meg a jobbra fordítást célozza. Az általam föltételezett összefüggést ez azonban nem cáfolja. Gondoljunk csak bele, hány francia eredetű szó és kifejezés kapott osztrák földön „gellert”, mielőtt eljutott volna hozzánk. Hogyan lett az eredetileg szobai árnyékszékét jelentő *garde-robe*-ból ruhatár; a *marchande de mode*-ból (divatárusnő) *Maschenmode* (szalagdivat), amelyből nálunk *masamód* lett; a *reticule*-ből (szatyrocscsa) *ridikül* (nevetségés) – és így tovább. *Tirer à hue et à día* a franciában annyit jelent, mint széthúzni, kétfelé húzni – ami lényegében ugyanaz, mintha egyidejűleg nógatnók és bír-nók megállásra a lovat.

A lovat, igen. Szerintem ugyanis itt Nyugatról Kelet felé tartó vándor-szavakkal állunk szemben, ráadásul mindkettő (hangsúlyozom: mindkettő!) a lovak irányításával kapcsolatos, s a *hő* sem csupán a ménes-terelés. Továbbá az önkéntelen hangkitörés elméletét sem látom bizonyítottnak. Csak mintegy zárójelben jegyzem meg: a francia *día* eredete sem „hangkitörés”, hanem még a XVI. században is használt, az orosszal azonos jelentésű *da*, azaz igen. A helyeslés nyomósítására a mai franciában is él az *oui-da* (magyarul úgy mondanók: de még meny-nyire, de még hogy). Amely szó – jelentésváltozások során át –, a magyar *gyí*, illetve *gyia* őse is volt, legalábbis lehetett.

Örülnek, ha fenti észrevételeimet nálam hivatottabb nyelvészek is latra vetnék.

Timár György

Palackozott forrásvíz

Áruválasztékban szegény kisvárosunkban egyetlen szénsavmentes ásványvíz kapható: a rózsaszín kupakú, Theodora Quelle márkájú Kékkúti Ásványvíz. Címkején leleményes, meggyőző térkép mutatja lelőhelyét, mellette meg a következő szöveg biztosít az áru kiválóságáról: „A Theodora Quelle-t a Balaton-felvidéki Nemzeti Park érintetlen környezetében palackozzuk az Ön számára.” (Végre egy kulturált reklámszöveg! Legalább nem tegez.) Majd így folytatja: „A legenda szerint a Kékkúti Ásványvíz egyike volt a bizánci Theodora császárné kedvenc italainak.”

Ám legyen.

Kérdésem csak az: no mármint Theodora Quelle a márkaneve ennek az italnak vagy Kékkúti Ásványvíz? Avagy mind a kettő? Elképzelhető, hogy a Balatont járó német turisták kedvéért fordították le németre az ásványvíz nevét. Csak hogy a Kékkúti Ásványvizet valóban nem lenne szerencsés németesíteni. Valami ilyesmi lenne belőle: *Mineralwasser aus Kékkút*. Vagy tükörfordításban: *Mineralwasser aus dem Blauen Brunnen*. Vagy – tekintettel arra, hogy Kékkút helység, talán így: *Mineralwasser aus Blaubrunnen*. (Ha ugyan nincs Kékkútnak valódi német neve.) Nem szerencsés. Hosszú.

Eddig rendben. Jó szándékú reklámfogás németnek tűnő nevet adni egy magyar terméknek. De ha a terméket egy bizánci császárnőről nevezik el, akkor miért nem görög hangzású nevet adnak neki? Az éppoly idegen és érthetetlen lenne a magyar fogyasztónak. Tehát rejtelmessége folytán esetleg csábos. Buksza-nyitogató.

S ha valamely germanomán reklámmenedzser a németes márkánévhez ragaszkodna, miért nem *Hildegard-Quelle*-nek vagy *Krimhilde-Quelle*-nek nevezi ezt az ásványvizet? Lehet, hogy Attila germán feleségének nem tartozott a kedvenc italai közé a Kékkúti Ásványvíz. De talán több köze volt a pannon földhöz, mint annak a három bizánci császárnőnek, akik közül az első a VI. század elején, az avar birodalom kezdetén uralkodott, a második a birodalom hanyatlásának idején, a IX. század elején, a harmadik pedig mindössze két évig bírta a bizánci császárságot: 1054–56 között. A legenda ugyan megengedhetné, hogy az első kettő járt a honfoglalás előtti Pannóniában, de a valóságban semmi bizonyíték rá.

S míg magam e fejtegetések labirintusába veszek, majd elfelejtem megjegyezni: tudomásom szerint a vizet szották palackozni. A forrást nem. Márpedig a gyártó a címkén díszlő vallomása szerint a *Theodora Quelle*-t palackozza. A Teodóra Forrást. Tehát a Teodóra császárnőről elnevezett forrást. Csak hogy ez nem pusztán képzavar, hanem teljes képtelenség.

Pedig a dunántúli kereskedők általában tudnak valamelyest németül.

És baj az, ha a fogyasztó inni szeretne a reklámoknak?

Balázs Ildikó

A számítógép és a helyesírás

Voltak, akik örömmel fogadták a számítógépes szövegszerkesztés térhódítását, s voltak, akik nehezen barátkoztak meg jó öreg írógépünk új vetélytársával, de abban a legtöbben egyetértettek, hogy a számítógép nemcsak megkönnyíti az írásművek elkészítését, hanem helyesírási kultúránk fejlesztését is elősegítheti. Szinte felbecsülhetetlen előnye ugyanis, hogy helyesírás-ellenőrző programja kiszűri a hibás szóalakokat.

Ennek ellenére azt kell tapasztalnunk, hogy a gépi szövegszerkesztés terjedése együtt járt néhány jellemző hibafajta megjelenésével. Elsőként a szavak elválasztásában mutatkozó zűrzavar szűrt szemet. Képtelenebbnél képtelenebb megoldásokkal találkozhatunk lépten-nyomon, és nemcsak belső használatra szánt szövegekben, hanem újságokban, sőt már könyvekben is! Nem sorolom a példákat, sajnos, bármelyik napilapunkban találhatunk bőven, még csak keresni sem kell őket különösebben. A kiadványok készítői tudtommal a pénzügyi okok miatt, mondván: nem telik drágább programokra, amelyek hibátlanul választanak el a szavakat. Pedig a gép hibáját egy figyelmes korrektor még kijavíthatná...

Valószínűleg hasonló gyökerei vannak egy másik gyakori jelenségnek, a vessző átvitelének a sor végéről a következő sor elejére. Igaz, ez inkább csak a munkahelyi használatra készült írásokra jellemző, de nem kevésbé bosszantó hiba. Veszélyességét abban látom, hogy elmossa a határt írásjel-leink két csoportja között: azok között, amelyek nem kerülhetnek sorkezdő helyzetbe, mert lezárnak egy gondolati egységet (pont, vessző, felkiáltójel, kérdőjel stb.), és azok között, amelyek átvihetők, illetve kötelező az átvitelük (gondolatjel, nyitó zárójel, nyitó idézőjel stb.).

A kétféle idézőjéről külön is szólnunk kell. Már szinte megszokottá vált, hogy a szövegek készítői nem használnak külön nyitó és záró írásjelet, hanem két felső macskaköröm között helyezik el az idézetet. El kell ismer-nem, ennek terjesztéséhez már a hagyományos írógépek is hozzájárultak, mert nem volt rajtuk külön lenti idézőjel. De a számítógépeken már van, mégsem használja mindenki. Ez csakis a lustaság és a nyelvi igénytelenség számlájára írható.

Végül az új bekezdés jelölésére érdemes még odafigyelnünk. A neve is mutatja: ez nem más, mint a sor beljebb való kezdése, hogy jelezzük egy új gondolat sor kezdetét. Számítógéppel írt szövegekben egyre ritkábban találkoznunk a hagyományos bekezdéssel. Divattá vált üres sorokkal tagolni az írásokat, és mellőzni a tabulátort, minden sort a legelején kezdeni. Lehet, hogy ez a hivatalokban elfogadható, ám egy irodalmi szöveget már szaggatottá, töredezetté tesz.

Mivel a szövegszerkesztő mindennapi munkaeszközzé vált, az általa terjedő írásmód – sajnos – a kézzel írott szövegekre is visszahat. Iskolai dolgozatok sokasága tanúskodik róla, hogy a diákok kezdik helyesírási normá-nak tekinteni a vesszők átvitelét, az idézőjel vagy az új bekezdés említett használatát. Félő, hogy a számítógép népszerűsége igen megnehezíti majd a „hagyományos” helyesírás gyakorlatának visszaállítását!

Móricz Kálmán

A téma az utcán hever – tapasztaltam legutóbb az egri utcákat járva. Az autóbusz-pályaudvar felújítási munkálatai miatt a buszjáratok indulási helyeit ideiglenesen áthelyezték a város egyik szomszédos utcájába, s ott szintén ideiglenesen egy tábla hirdeti az utasoknak:

Elővételi pénztár
illetve a nyilvános WC
a pályaudvar területén üzemel.

Ebben a feliratban az hívja fel magára a nyelvész figyelmét, hogy az *illetve* kötőszót itt furcsa kapcsolatban alkalmazták: *pénztár illetve WC*. (És persze az *illetve* kötőszó elé máskülönben vesszőt szoktunk tenni.)

A magyar nyelv értelmező szótárának 1960-ban megjelent III. kötete szerint e kötőszót a következő esetekben használjuk, használhatjuk:

1. Az előző állítás helyreigazítására, helyesbítésére, pontosabb szövegezés bevezetésére: *Tudta, illetve úgy látszott, mintha tudta volna.*

2. Két vagy több állítás összevont megfogalmazásakor, annak kiemelésére, hogy az egyik állítás csak az egyik fogalomra, a másikat csak a másakra vonatkozik: *Mindenki felvette a fizetését, illetve a nyugdíját.*

3. Kapcsolatos vagy választó mondatok, ill. mondatrészek kötőszavaként olyankor, amikor ugyanaz az állítás külön-külön mindegyik lehetőségre vonatkozik: *Kiosztották a jutalmakat, illetve az elismerő okleveleket. Az igazgató, illetve helyettese elnököl.*

4. Pongyola használatban, a *vagy* kötőszó helyett: *Vedd a kalapodat, illetve a sapkád!*

Az egri utcai felirat (*Elővételi pénztár illetve a nyilvános WC a pályaudvar területén üzemel*) csak látszólag felel meg a szótárbeli 3. jelentéskategóriának, ugyanis csak azonos vagy rokon fogalomkörbe tartozó dolgok és személyek kapcsolhatók így össze: *jutalmak, illetve elismerő oklevelek; az igazgató, illetve helyettese; stb.* Az utcai feliratban említett *elővételi pénztár* és a *nyilvános WC* ellenben fogalmilag annyira különböző dolgok, hogy helytelen őket a hivatalos stílus *illetve* szavával összekapcsolni. Ilyen esetben az a természetes, hogy a mindennapi élet megszokott és kötőszavát használjuk: *Az elővételi pénztár és a nyilvános WC a pályaudvar területén üzemel.* (Vagy: ... változatlanul a pályaudvaron üzemel.)

Újabb szótárunk, az 1972-ben kiadott Magyar értelmező kéziszótár az *illetve* szónak csak a határozószói szerepére utal ('illetőleg' értelemben), a kötő-

szói szerepére való utalás talán sajtóhibából maradt el. Az utóbb, 1980-ban megjelent Nyelvművelő kézikönyv szerint kötőszó is lehet az *illetve*, de ez a mű nem részletezi a kötőszói szerepeit. A határozói használatra a Nyelvművelő kézikönyv ezt a példát hozza: *Sértő szavakkal illetve munkatársait, eltávozott.* Azt tanácsolja ez a könyv, hogy bizonyos esetekben ne éljünk se az *illetőleg*, se az *illetve* alakkal, hanem alkalmazzunk más, egyértelmű megoldást. Pl.: *„Üzletünket 12-én, illetve 13-án zárva tartjuk”* (helyesen: *12-én és 13-án*).

A fentebb idézett egri feliratban is jobb lett volna az *illetve* helyett az *és* kötőszót használni.

Pásztor Emil

Dúdolni halkan – Dalszövegeinkről –

Gyakran hallgatom a rádiót, s a különböző állomások között tekerve a keresőt szinte mindenhol slágerek csendülnek fel. Napjainkban ugyanis egyre több kereskedelmi rádióadó kezd meg működését, s a regionális állomások is dalokkal töltik ki műsoridejük jó részét, alkalmazkodva a hallgatóság – főként a fiatalok – igényeihez. Kérdés, hogy a sugárzott slágerek nyelvi szintje egybeesik-e a hallgatók elvárásával. Ennek eldöntéséhez a nyelvhasználatot és a mögötte húzódó viselkedésmintákat vizsgáltam dalszövegeinkben.

A gombamód szaporodó (majd általában feloszló) zenekaroknak nemcsak a zenei stílusuk egyforma, hanem a divatos, slágergyanús szavakat is átveszik egymástól. A dalok nagy részében tombol a *szombat esti láz*, *buliznak* a *funky babyk* a *partyn*, jön a *boogie night*, s mindez persze *tuti* dolog, ahogy a trágár szavak használata is. A már-már bunkó beszédmóddal, a gyakori nyelvi igénytelenséggel az énekesek egy része valószínűleg a lazaság és a lezserség benyomását akarja kelteni, és az amerikai „be happy” életérzést próbálják meg tolmácsolni. A dalok sokszor annyira üresek és semmitmondók tartalmilag, mintha a dalszerzők egyenesen Hernádi Miklós Közhelyszótárából vették volna példáikat. S mivel a nyelv szorosan összefügg a gondolkodással és a magatartással, s a szavak mögött magatartásformák, sztereotípiák húzódnak meg, ezek modellként szolgálhatnak a hallgatóknak (legalábbis egy részüknek). A serdülőkornak ugyanis egyik fő jellemzője a rajongás és az utánpótlás. A fiatalok ekkor választják ki példaképeiket, kedvenc együttesüket, s nem csupán szavakat, szlogeneket, mozdulatokat vesznek át tőlük, hanem komplett viselkedésmintákat is.

Az énekeseknek és zenészeknek tehát a nyelvi formák és viselkedésmódok terén is nagy presztízsük van. Így nem magát a trágárságot vagy az idegen szavakat kell hibáztatnunk azzal a purista jelszóval, hogy megrontják, „elgazosítják” nyelvünket, hanem sokkal inkább az ezekhez társuló nyelvi magatartások szociálpszichológiai okait kell felderítenünk. Hisz a durva szavakhoz durva belső tartalom is társul, míg a közhelyek és idegenszerűségek használatának lélektani háttere a kitűnési, sőt a feltűnési vágy. A beszédaktus-elmélet szerint minden megnyilatkozásnak cselekvésvértéke van, s így a dalszövegek is reakciót váltanak ki a befogadókban. A zeneszámokban tehát a pszichológiai és a nyelvi elemek egyaránt fontosak: együtt teremtik meg a termék egységes stílusát.

Érdekes azonban, hogy a Sláger rádióban hallható régebbi (60-as, 70-es években készült) daloknál nem figyelhető meg nyelvi és magatartásbeli igénytelenség. Ennek az utóbbi évtizedekben végbement változások lehetnek az okai; a gazdasági-társadalmi fejlődés, a felgyorsult életritmus, az értékrend módosulása, valamint a viselkedés- és érintkezéskultúra átalakulása. A lemezgyártó cégek pedig követik a változásokat, s mindig a fogyasztói rétegek igényeit igyekeznek kielégíteni. A zenehallgatók többsége ugyanis a fiatalabb korosztályból kerül ki, azok közül, akik gyakran használják a szlenget, a diáknyelvet és az argót. S bár az igényes beszédnek, a standardnak sokféle változata van, mégis tudni kell, hogy ezeknek hol a helyük, mi az értékük, és milyen csoportképző erejük van.

Schirm Anita

Csalóka állatnevek

Vannak olyan állatneveink – főként a népnyelvben –, amelyek egy másik állatnak a nevét is magukban foglalják.

Nézzük először is a „vizéseket”! A vízben, a víz mellett élő állatokat a *vízi* jelzővel szoktuk illetni, olyannyira, hogy ez a szó már az összetétel első elemévé vált. Ez rendben is volna, hiszen nemcsak az állatrendszertanban, hanem a mindennapos beszédben is fontos ezeknek az élőlényeknek a megkülönböztetése ráutalás útján. Az utótag azonban egy másik állat nevének a felvétele, mégpedig olyannak, amelynek vajmi kevés köze van ahhoz az állathoz, amelyről beszélünk. A *víziló* például nem páratlan, hanem páros csülkű patás, bár az igaz, hogy ez a szó a görög *hippopotamosz* szó tükörfordítása. A többi azonban nem mesterséges, hanem természetes úton jött létre. Csokonai Vitéz Mihály írta a XVIII. század végén egyik drámájában: „*vízi bornyút* nyeltem el”. Jelenléte: nagyon fáj, illetve a másnaposságtól ég a gyomrom. A magyar nyelvterület nagyobb részén a foltos szalamandra megfelelője, olykor a pióca is. Akárhogy is nézzük, a szalamandrának a vízhez éppen van köze, de a borjúhoz aligha. Az ugyancsak kételtű göte sem hüllő, pedig a *vízigyík* elnevezése erre utalna. A *vízikutya* nem tud ugatni, elvégre a vidrát is nevezik így. A *vízidarázs* nem ízeltlábú, hanem a vágó durbincs nevű hal egyik megnevezése. A *vízigalamb* éppenséggel madár, de a sirályt hívják így némely helyen.

Most pedig jöjjünk ki a vízből, és nézzünk szét szárazföldi állataink világában! Azt mindenki tudja, hogy a macskacsemegének számító rácszálónak semmi köze sincs a *bőregér*-hez. Vagy nézzük – legyünk precízek! – mindenevő háziállatunkat: vele a *sündisznó* megtagadná a rokonságot, akárcsak a hobbiállatként tartott *tengerimalac* is. De ki gondolná, hogy az *istenke tehene* a bodobácsbogár (teljes nevén: csonkaszárnyú bodobács) megfelelője?

Ha fellapozzuk Kiss Jenő Magyar madárnevek című könyvét, kedvünkre válogathatunk. Ugyan ki gondolná, hogy a *bölömbika*, *halfarkas*, *vadkecske* (= sárszalonna), *pásztorkutya* (= bibic) egytől egyig madarak? A gyermekdalból ismert *vakvarjúcska* madár ugyan, de se nem vak, se nem varjú, hanem a bakcsónak a tájnyelvi, illetve régi-ségbeli neve (a *kvak* hangjáról kapta).

A *víz*-zel kezdjük, a *ló*-val végezzük. Ennek a háziállatnak egyik tulajdonsága a nagyság. Így az állatvilágban a *ló* előtag a szokásosnál nagyobb élőlényeket jelöl: *lódarázs*, *lótetű* (igaz, ez sem tetű, hanem a tücsökkel van rokonságban).

Ezeket a szavakat nem a tudományosság hozta létre, hanem a nép nyelvének teremte ereje és szellemessége.

Mizser Lajos

Reklámviccek

Bizton állíthatjuk, hogy a nyugati, multinacionális cégek és azok termékeinek magyarországi megjelenése a reklámok nyelvezetét is átalakította, mi több, forradalmasította. Ugyanakkor ez a „műfaj” valósággal előzőnli a mindennapi embert, minden pórusunkat átjárja, s már az sem csoda, hogy a gyerekek ezt éneklék, mondják nap mint nap. Ezeket a reklámokat többféle szempontból lehetne vizsgálni, most azonban csak a televízióreklámok szlogenjeiről írok. Még pontosabban ezeknek legfrissebb hajtásaiból, az aszfaltnyelv folklórjából szolgálok néhány példával, nevezetesen reklámondatokból született viccekkel. Ez bizonyítja a legjobban, mennyire benne élnek a köztudatban, a nyelvhasználatban.

Az első vicc talán a következő volt: – *Miért nem szabad a cicust leküldeni a boltba vásárolni? – Mert a macskák Whiskast vennének.* Itt az oktatározói mellékmondat elé gyártottak egy kérdést.

Az egyik, gyermekeknek ajánlott kakaó reklámfilmjének csattanója ma már korántsem csak a család reggelije közben hangozhat el, hanem vendéglátóipari egységek, kocsmák, italboltok környékén borgőzös hangok unszolják humorosan egymást még egy rundóra ekképp: – *Igyál még egyet, és fogd rá a nyuszira!* No persze, ha puzsi nyuszira fogja rá, még rosszabb a helyzet.

De menjünk tovább! Az egyik tévémarkát már egy kabarében is vicc forrásaként használták a kiejtésre alapozva, s azóta gyakran állítják meg ezzel az emberek nemcsak Titi becenevű ismerőseit: – *Ájtiti! No, ki a'?*

Szándékos névferdítéssel gyakran humorizálnak így a kezdő szakácsokkal: – *Őn és a Magdi lefőzhetetlen páros!*

Ugyanezzel a szóalkotási móddal a fekete humor is képviselteti magát, sajnos egyre aktívabban: – *A bank, amely igazán közel áll a csődhöz.*

Természetesen született rendőrréklámvicc is, az egyik szó több jelentését véve alapul: – *Miért harap bele a rendőr minden közlekedési táblába? – Mert azt hallotta, hogy mindegyik táblában egy jó pohár tej van.*

Zárásul még egy példa. Moziba indulás vagy bevásárlás előtt bárki válaszolhat poénból így: – *Csak megmosom a hajam, és már indulok is!*

Minya Károly

Elhangzott a Tetten ért szavak című rádióműsorban 1999. június 9-én. A szerk.

Tisztelt Szerkesztőség!

Új tagja vagyok az Anyanyelvőrök Szövetségének, s máris a segítségüket kérem. Egy idegen eredetű szó és annak minden származéka okoz nekem fejtörést régóta, pontosan hét éve. Ekkor hagytam el bácskai hazámat, ahol mint minden ott élő, én is kétnyelvűvé váltam. Mi, ott tanult nyelvészek (Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Tanszék) kissé másként viszonyulunk az idegen eredetű kifejezésekhez, talán könnyebben kezeljük őket, jobban ragaszkodunk azoknak helyes kiejtéséhez, a magyar nyelv rendszerébe való mind helyesebb beillesztéséhez.

Így vagyok én a *centríroz* szóval. Tudjuk, mit jelent a szó, a gépkocsi kerekének kiegyensúlyozását; a szó alapja nyilván a *centr(um)*, vagyis a központ, mert a gépkocsi központjához viszonyítva történik a kiegyensúlyozás, de minden más kiegyensúlyozás is valamiféle központhoz viszonyítva történik. Tehát ha a latin eredetű szó alakja a *centrum*, akkor a belőle származó szóból, a *centrírozás*-ból milyen jögon vesszük ki az *r* betűt/hangot? Akkor így mondhatnánk azt is, hogy *centum*, *centismus*, *centális*, *centalizáció*, *centifugál*, és még számtalan példát sorolhatnánk, amelyekben a központról, a *centrum*-ról, nem pedig a *centi*-ről van szó. Tanulmányaim, tanárim, nyelvészeti és műszaki szakkönyvek engem igazolnak, mégis mindhiába szólok oly gyakran e jelenség ellen, ha egyszer Magyarország kerékkiegyenlítőssel foglalkozó műhelyeinek általam látott cégtábláin mindenütt a *centíroz* szerepel.

S most jön az utolsó dőfés, legalábbis számomra: 1998-ban került a használókhoz a régóta óhajtott, felújított, jócskán kibővített, szakmailag alaposan átdolgozott Halász–Földes–Uzonyi-féle Magyar–német és Német–magyar nagyszótár. Ez a szótár szerintem remekmű, élvezettel használok német szakos tanárrá való képzétezem során. Örömmel láttam azt is, hogy a magyar nyelvi munkacsoport tagjai azok a nyelvészek, akikre felnézünk, akikben megbízunk. Éppen ezért kérdezem, s kérem, hogy segítsenek: miről, milyen nyelvi változásokról maradtam le, ha egy ilyen rangos szótárban nem találom a *centríroz* igét az öt megillető helyen, vagyis a többi *centr-* kezdetű szó között, hanem a „centik”-nél? Ott benne van a „centíroz”, a „centírozás” és a „centíroztat” is. Mondják meg kérem, a továbbiakban hogyan tanítsam e szót? Talán az iskolában nem annyira fontos (számomra minden egyes szó helyessége fontos, még ha idegen eredetű is), de a különböző rádiókban, ahol időnként alkalmam van beszédtechnikai és nyelvhelyességi tanfolyamot tartani, ott nagyon fontos, hiszen a hirdetések messze hallatszanak, s a mai rádiósok közül kevesen vannak tudatában annak, milyen nagy a hangos média hatása a közönség nyelvi és egyéb formálására. (Jó és rossz értelemben is.)

Kérem, ha még nem késő, tessenek nekem az Édes Anyanyelvünk következő számában válaszolni, ha Önök is, a tisztelt Szerkesztőség tagjai is érdemesnek tartják ezt a problémát a közönség elé tárni. Tisztelettel és köszönettel:

Vigh Erika

Szövetségünk új tagját szívből köszöntjük, s bár állásfoglalásunkat kéri, mi ahelyett az ő levelet közöljük minden módosítás nélkül. Ez a válaszuk! G. L.

Hírek

Az Akadémiai Kiadó 1999. szeptember 16-án bemutatta a sajtónak és a nagyközönségnek az MHSZ-t, azaz a *Magyar Helyesírási Szótárt*.

*

Az elmúlt negyedévben két szónokverseny is volt hazánkban. Az egyiket a *Cegléd Rádió 88* rendezte meg Cegléden, szeptember 24–25-én – az ország minden részéből jöttek a szónokjelöltek! –, a másikat az *ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszéke* november 12–13-án, szintén szép sikerrel. Ez utóbbihoz egy tudományos ülészak is kapcsolódott, amelyet *Pokorni Zoltán* oktatási miniszter nyitott meg. Mindkét szónokvetélkedő a *Kossuth-szónokverseny* címet viselte.

*

A vajdasági Ada község önkormányzata, az adai Szarvas Gábor Könyvtár és a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület október 7–9-én rendezte meg a *Szarvas Gábor nyelvművelő napokat*. Az események között volt egy játékos nyelvi vetélkedő – ezt *Szűts László* vezette az adai színházteremben –, de volt irodalmi est, író-olvasó találkozó, valamint egy tudományos ülészak is. Az utóbbinak ez volt a témája: *A magyar nyelv helye a világban*.

*

A *metafora grammatikája és stilisztikája* címmel rendezett tudományos konferenciát október 11–12-én a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.

*

Az MTA Nyelvtudományi Intézete október 18–19-én tudományos ülészekkel ünnepelte fennállásának 50. évfordulóját. Az előadások egyikét *Kemény Gábor* tartotta *A stilisztika feladatai és lehetőségei az új évezred küszöbén* címmel.

*

A *kognitív nyelvészleletről* rendezett szakmai megbeszélést az Anyanyelvi Konferencia (A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága) október 22-én.

*

Az ELTE BTK általános nyelvészeti tanszéke október 25–26-án tartotta meg immár hagyományos tudományos konferenciáját, ezúttal a *lexikális jelentés – alkalmi jelentés* témaköréről. Az előadók között ott volt *Balázs Géza* és *Kemény Gábor* is.

*

A Magyar Rádió nyelvművelő műsorainak tevékenységét tekintette át október 29-i ülésén a *Rádió Nyelvi Bizottsága*.

*

November 5–6-án kétnapos tudományos ankét zajlott le a *Magyar Profesz-szorok Világtanácsa* rendezésében *Tudomány és anyanyelv* címmel Nyíregyházán. Az ankéton több mint húsz előadás hangzott el. Néhány név az előadók közül: *Agoston Mihály*, *Grétsy László*, *Minya Károly*, *Péntek János*, *Pusztay János*, *Szépe György*.

*

Az új tanévtől *DUE Tallózó* címmel országos diáklap jelenik meg a Diák- és Ifjúsági Újságírók Országos Egyesülete szervezésében. A több száz iskolai lapból összeállított színes újság megrendelhető a következő címen: 1576 Bp., Pf. 10.

Összeállította: **B. G. és G. L.**

Címszavak az új értelmező szótárhoz (7.)

béranya – olyan nő, aki megrendelésre hordja ki és szüli meg magzatát. Pl. „Egyelőre csak megesett lányanyákról tudni, akik másfél-kétmillió forintért vállalták, hogy nem mennek el abortuszra, hanem megrendelőiknek kihordják és megszülik magzatukat” (Népszabadság, 1992. február 15.); *bérterhesség* (Magyar Rádió, 1987. november 8.).

bodyterem – testedző (testépítő) terem. Pl. Rendszeresen lejár a *bodyterembe*.

eurofóbia – az európaizál(ód)ástól, az Európai Unió kiteljesedésétől való félelem. Vö. még: *europolgár*, *eurokrata*.

farkasfog – felfestett cikkcakkos vonal az autóbuzsmegállóban, amely azt jelzi, hogy ott másnak tilos megállni.

fehérgalléros bűncselekmény – intellektuális, elsősorban íróasztal mellett elkövetett bűncselekmény, pl. sikkasztás.

feng shui – Kínából származó több ezer éves térrendezési tudomány. Pl. „Mára elfogadott építészeti irányzattá vált a *feng shui*” (Magyar Nemzet, 1998. december 12.).

királyi tévé – a közszolgálati televíziónak a sajtóban is szokásos tréfás, enyhén gúnyos elnevezése. Pl. A *királyi tévé* híradójában láttam.

nullatolerancia – a tolerancia (tűrőképesség) csökkenése, ill. hiánya. Pl. „A lakosságnak csupán egytizede utasította el a »nullatolerancia« elvet, az intenzívebb rendőri jelenlétet” (Magyar Nemzet, 1999. január 9.).

maffiatörvény – kiemelt bűncselekményekkel kapcsolatos szigorított büntetőintézkedések összessége. Pl. A *maffiatörvény* korlátozza a prostituáltak tevékenységét.

olajszőkítés – a (támogatott) háztartási tüzelőolajból (HTO) tiltott módon, kémiai eljárással gépkocsi üzemeltetésére előállított gázolaj. Pl. Megkezdődött az *olajszőkítők* pere.

szoláriumbarna, szolibarna – szoláriumban (fénynapozóban) leburnult ember jelzője. Pl. Egy *szolibarna* lány kopogtatott be hozzám.

tűrelmi zóna – az ún. maffiatörvény rendelkezése szerint a prostituáltak számára kijelölt terület, ahol szabályosan végezhetik tevékenységüket.

vonalkód – áru (digitális) azonosítására használt vonal-, illetve számsor, amelyet elektronikusan olvasnak le. Pl. Az árurol nem hiányozhat a *vonalkód*. Továbbra is várjuk olvasóink kérdéseit és szójavasatait!

B. G.

Mozgósul

A fent írt ige jelent meg lapunk 1999. évi áprilisi számában abból az alkalomból, hogy a „Süss föl nap!” nevű olvasóköri általános iskolás korú tagjai „meglepő tudatosságról tettek tanúbizonyságot. Nemcsak az önkifejezés igénye növekedett meg a gyerekekben, hanem *mozgósult* bennük az állásfoglalásra indító egészséges hajlam is”. Kemény Gábor – kéziratomban szerkesztője – méltán gondolkodott el az eddig nem szótározott igrén, aztán – szabályosnak nyilvánítva az igealakot – meghagyta ezt a szokatlan grammatikai formát.

Megköszönöm éberségének megnyilvánulását, valamint fenntartását, hogy – szokatlan lévén az igealak – „még nem tudhatni, megmarad-e egyszeri leleménynek” (Nyelvi mozaik, Édes Anyanyelvünk, 1999. júniusi szám). Magam sem tudom. Magyarazatát azonban meg tudom adni az igealak megalkotásának. A cikkemből idézett szövegrész maga is tartalmazza az utalást a gyerekek állásfoglalásának lélektani hátterére. Ez pedig az a pedagógiai tanítás, hogy „A pedagógiai hatás arra irányul, hogy az önmozgást elindítsa, mégpedig belső hatásként” (Kelemen László: Pedagógiai pszichológia, 1981. 93. oldal). A nevelési folyamatnak „mozgósításra” alapozott célszerű szándéka nyomán „a gyermek cselekvéseinek belső motívumai” alakulnak ki (uo. 94.). „Látni kell aktív tevékenységét, amelynek során megszerzi az értékeket, képességei és tulajdonságai kifejlődnek” (uo. 97.).

Ez a gondolat igazolhatja *mozgósul* tagolású igeformáját. Persze írhattam volna ezt is: *aktív-izál-ódik*, szakszerű tudományossággal. Számomra azonban stílushatásával is többletjelentést ígért a lelemény.

Szende Aladár

NYELVMŰVELŐ TÁBOROK

Az általános iskolás (13–14 éves) korosztály 1999. évi Kazinczy-versenyeinek tapasztalatai

A korábbi években ennek a korosztálynak a Kazinczy-versenyei városi-városkörnyéki szinten zártak. A területi versenyek helyezettjei országos találkozón kapták meg a Kazinczy-jelvényeket.

1999-re az általános iskolák Kazinczy-versenyét az 1848/49-es szabadságharc 150. évfordulójának tiszteletére (kísérleti jelleggel) magasabb, országos szinten is meghirdette a Kazinczy-díj Alapítvány kuratóriuma.

A Dunán túli (nyugati) ország-rész és Budapest versenyzői számára április 16–18-án Balatonbogláron, a Tiszán túli (pontosabban a Dunától keletre fekvő) országrész versenyzői számára április 23–25-én Debrecenben rendezték meg a Kazinczy-versenyek „fél-országos szintű” döntőjét. Mindkét helyszínen a versenyzők közül a leginkább példamutatóan beszélő 16–16 versenyző a Kazinczy-jelvény arany fokozatát kapta.

A verseny helyszíne Balatonbogláron a kultúrház és az énekzenei általános iskola volt, Debrecenben az Ady Endre Gimnázium pódiumterme és egyik tanterme. Mindkét versenyváros mindkét helyszínén jól szervezték meg a verseny fordulót, az „elkülönítőt” és a felkészülőtérmet, s mindkét helyen megvolt a tanári ellenőrzés is. A programba egyik helyen sem volt bevéve tanári konzultáció, de a versenyek befejezése után mind-egyik bírálóbizottságnál spontán módon kialakult az értékelő, problémamegbeszélő eszmecsere. Ezt láthatóan és érzékelhetően igényelték a felkészítő tanárok. Tehát ha folytatódna a magasabb szintű „félországos” versenyek rendezése, mindenképpen fel kell venni a programba a szakmai beszélgetést. Ez a kísérő magyartanároknak szakmai továbbképzésül is szolgálhatna. A tapasztalatok azt mutatják, szükség volna rá.

Mindkét versenyen hasonló felkészültséget, hasonló színvonalat és hasonló gondokat tapasztalhattunk. Az élmezőny eléggé erős volt, a középszintű eléggé „széles”; akadtak gyenge produkciók is. A szabadon választott szövegeket figyelve: mindkét helyen találkoztunk fordításokkal, szépirodalmi szövegekkel (a kiírás szerint

csak eredeti magyar nyelvű és esszéjellegű szövegek értő/értető tolmácsolása volt a cél). Mind-egyik mezőnyben általános volt, hogy a versenyzők szétfordították, széttagolták a mondatot, mert csak írásjeltől írásjelig tudták áttekinteni a szöveget; nem tudták összefogni az összetartozó szószerkezeteket; a szövegmondás is inkább csak „meghangosítás” volt, semmint a gondolatok, a mondanivaló értető tolmácsolása, hiszen a versenyzők nem tudták áttekinteni és érzékeltetni a szöveg egész építkezését. Olykor pódiumszerű megoldásokkal is találkozunk. A beszélgetések alapján kiderült, hogy sokszor maguk a pedagógusok, a felkészítő tanárok is tájékozatlanok: nem ismerik eléggé a verseny feltételeit, célját, tartalmát.

Mindenképpen szükség lenne egy tájékoztató-tanácsadó kiadvány megjelentetésére. Ez – részben a győrieknek a Kazinczy-versenyek történetével foglalkozó két kiadványához, részben a Sátorajújhelyen megjelentetett kötethez hasonlóan – tartalmazhatná a versenykiírást, tanácsokat adhatna a szövegválasztáshoz és – a tapasztalatok alapján – a szövegértelmezéshez és -tolmácsoláshoz. Egyúttal megadhatná a mondat és a mondatnál nagyobb egységek megszólaltatásának főbb elveit, de bemutatná és a helyükre kiejtené a tévesen általánosító kiejtési „szabályokat” és a – tágabb értelemben vett – kiejtéssel kapcsolatos álszabályokat (pl. hogy minden szó első szótagja hangsúlyos, hogy vesszőnél megállunk és felvisszük a hangsúlyt, hogy a jelzőt mindig hangsúlyozni kell, hogy a mondat hanglejtése mindig végig ereszkedő, hogy a kérdő mondat dallama mindig emelkedő-eső stb.).

A két versenyt párhuzamosan, azonos időpontban kellene megrendezni, de nem ugyanakkor, mint a középiskolások és a pedagógusjelöltek országos versenyét. Vigyázni kell arra is, hogy a területi versenyek azonos időpontban fussanak, mert a jelentkezési határidőket másképpen nem lehet megtartani.

Wacha Imre

Anyanyelvi tábor Nyíregyházán

Elsősorban főiskolások és gyakorlóiskolai tanárok számára rendeztek anyanyelvi tábort augusztus 13–15. között Nyíregyházán. Az előadók között szerepelt Sebestyén Árpád, Cs. Jónás Erzsébet, Bachát László, Tukacsné Károlyi Margit, Révay Valéria, Pállné Lakatos Ilona és Zimányi Árpád. A programot Lőrincze Lajos-megemlékezés, anyanyelvi vetélkedő, valamint a jó időre való tekintettel „fürdő fiesta” egészítette ki. Ha folytatódik a táborsorozat, a jövő évtől a felsőfokú tehetséggondozás, valamint az Országos Tudományos Diákköri Konferenciára (OTDK) való felkészülés jegyében főiskolai hallgatók számára hirdetik meg a tábort.

M. K.

Nyelvművelő tanárok továbbképzése

A gondolat az anyanyelv és a zenei anyanyelv kapcsolatából született a zenei nevelésben példamutató Békés-Tarhoson; majd öt évvel ezelőtt megvalósult: magyar szakos tanárok számára nyelvművelő tábort szerveztek. Idén június 27–július 6. között már a hatodik tábort tartották **Szathmári István** továbbképzési programja szerint.

Mivel foglalkoznak a tanfolyamok? A következő témákkal: a legújabb nyelvészeti tudományos eredmények; az elhangzó beszéd jellemzői; az anyanyelv-oktatás módszerei; az irodalomtudomány új eredményei; nyelv és zene kapcsolata.

Az idén 51-en vettek részt a továbbképzésen: 15 Békés megyei, 35 erdélyi és 1 kárpátaljai tanár.

Vámos László
tanfolyamvezető

VERSENYNAPTÁR, 2000.

A diákifjúság országos hagyományápoló anyanyelvi rendezvényei

A millennium évében, 2000-ben, érthetően megszaporodnak az olyan hagyományápoló anyanyelvi ifjúsági rendezvények, amelyek mind szervesen beilleszkednek az anyanyelvi nevelés folyamatába. Mindegyiket felsorolni nincs módunk, s mindegyikről talán tudomásunk sincs, de az itt következő rendezvéynaptár, úgy reméljük, kielégítően tartalmazza a Péchy Blanka alapítványához kapcsolódó, a Kazinczy-alapítványi Bizottság által irányított, illetve az Anyanyelvápolók Szövetségével közösen támogatott, valamint az egyéb országos szintű versenyeket, táborokat és más rendezvényeket.

2000. február

Az Implom József középiskolai helyesírási verseny Kárpát-medencei döntője.

Állandó helye: Erkel Ferenc Gimnázium, Gyula.

2000. február

A Beszélni nehéz mozgalom 22. országos találkozója. Egynapos tanácskozási gyermekek, ifjak, felnőttek részvételével (200–250 fő).

Állandó helye: Kossuth Zsuzsanna Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola, Budapest.

2000. március

Pedagógusjelöltek 30., jubileumi Szép magyar beszéd verseny: Szeged. Szakmai konferenciával összekapcsolt, két és fél napos döntő belföldi és határainkon túli főiskolai vagy egyetemi hallgatók és felkészítő tanárai részvételével (az intézményi, kari versenyeket követően, nevezéssel).

A versenyzők száma 60 fő, a verseny a Kazinczy-érem elnyeréséért folyik. Összefogója: a Kazinczy-alapítványi Bizottság tagjaként Bolla Kálmán egyetemi tanár (ELTE Fonetika Tanszék). A helyszín az ELTE Bölcsészettudományi Karának több mint egy évtizede után évenként változó.

2000. március

Általános iskolások Beszélni nehéz köreinek anyanyelvi napja.

Helyszín: Budapest, Pásztor úti általános iskola.

Résztevők száma: 130–150 fő.

2000. március

Az Anyanyelvápolók Szövetsége helyi csoportjai képviselőinek egynapos tanácskozása Cegléden. (A helyi csoportok száma kb. 50, határon innen és túl.)

2000. április

Középisikolás diákok Kazinczyról elnevezett 35., jubileumi Szép magyar beszéd versenye: Győr (az intézményi, városi, megyei-kerületi, illetve a határon túli kőozsvári, kassai, őbecsei, ungvári versenyeket követően, nevezéssel).

Résztevők: 122 belföldi és 20 határainkon túli középisikolás versenyző a 30 + 5 Kazinczy-éremért, valamint felkészítő tanárai. Időtartama: három és fél nap.

Összefogója: a Kazinczy-alapítványi Bizottság titkáráként Hercegi Károly, valamint a szervező, rendező házigazda, a győri Kazinczy Ferenc Gimnázium, amelynek vitathatatlan érdeme a kezdeményezés, a 35 éve színvonalas megrendezés és a különféle versenyek, mozgalmak kiszélesítése.

2000. április

Kresznerics Ferenc országos anyanyelvi versenye.

Állandó helye: Kresznerics Ferenc Könyvtár, Celdömölök.

2000. április

Általános iskolás diákok országos Szép magyar beszéd versenye (iskolai, városi, megyei versenyeket követően) a Kazinczy-jelvényért.

Két régióban és helyszínen: Balatonbogláron és Kisújszálláson.

A résztvevők nagy száma miatt éveken keresztül a Kazinczy-jelvényt elnyert tanulók nyári táborát rendezték; 1999-ben először követte a közép- és felsőfok versenysztruktúráját.

Összefogója: a Kazinczy-alapítványi Bizottság Hercegi Károly titkár irányításával és a két város vállalkozó intézményei.

2000. május

Simonyi Zsigmond helyesírási verseny 10–14 éves diákoknak.

Állandó helye: ELTE Bölcsészettudományi Kar, Mai Magyar Nyelvi Tanszék.

2000. május

Az Anyanyelvápolók Szövetsége Ifjúsági Tagozatának kétnapos tapasztalatcseréje, tanácskozása Agárdon vagy Gárdonyban.

2000. június

Az általános iskolás tanulók Versegny nyelv-művelő versenye Szolnokon (intézményi, területi, megyei, határon túli versenyeket követően, nevezéssel). A versenyt – amely az Édes anyanyelvünk középisikolás verseny általános iskolás változata – egyhetes felkészítő tábor előzi meg határon túli tanulók részvételével. A verseny első 5 helyezettje Versegny-émlékérmeket kap.

Rendező: Versegny Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok.

Résztevők száma a határon túli tanulókkal együtt: 75–80 fő.

Vezető: Pápayné Kemenczey Judit.

2000. július

A Beszélni nehéz kört vezető tanárok 14. vándortábor (a Kazinczy anyanyelvi táborból vált ki öt év elteltével).

Vezető: Kerekes Barnabás és a helyi szervezők.

2000. július

Általános iskolások 9. anyanyelvi tábor, Balatonboglár.

Résztevők: 60 fő.

Vezető: Fejes Lajosné.

2000. augusztus

Az Anyanyelvápolók Szövetsége helyi csoportjai képviselőinek 8. tábor: Csongrád.

Résztevők: alap-, közép- és felsőfokú belföldi és határon túli iskolák tanulói: 50 fő.

Vezető: Fábiánné Szenczi Ibolya és Kerekes Barnabás.

2000. augusztus

19. Kazinczy anyanyelvi szaktábor középisikolás diákoknak a nyelv- és magartartás-kultúra fejlesztése, országos versenyekre való felkészítés céljából.

A résztvevők száma: 50 fő (belföldi és határon túli).

Rendező: a győri Kazinczy Gimnázium.

Vezető: Hérics Lajosné és Wacha Imre.

2000. szeptember

Az Anyanyelvápolók Szövetsége helyi csoportjainak 5. „tanévnyitó” értekezlete, Budapest.

2000. október

27. Édes anyanyelvünk országos középisikolás nyelvhasználati verseny: Sátoraljaúj hely (intézményi, városi, megyei-kerületi, határon túli területi versenyeket követően, nevezéssel) az Édes anyanyelvünk emlékéremért.

Résztevők: 122 belföldi és 20 határainkon túli diák és felkészítő tanárai.

A verseny időtartama: 3 nap.

Összefogója: a Kazinczy-alapítványi Bizottság titkáráként Hercegi Károly, valamint Sátoraljaúj hely Polgármesteri Hivatala és a Kossuth Lajos Gimnázium és Szakközépiskola.

A verseny – és az év számos más anyanyelvi versenye is jelképesen – Széphalmon zárul.

2000. november

Péchy Blanka emléknapi és verseny a középisikolás Beszélni nehéz körök tagjai számára. Egy nap, a résztvevők száma: 130–140 fő.

Helye: Gundel Vendéglátóipari Szakközépiskola, Budapest.

2000. november

7. országos ifjúsági anyanyelvi parlament – az Anyanyelvápolók Szövetsége Ifjúsági Tagozata (több mint 1000 fő) rendezésében.

Egy nap, a résztvevők száma: 130–140 fő.

Helye: Baár-Madas Református Gimnázium, Budapest.

2000. november

Kossuth-szónokverseny pedagógusképző intézmények nappali tagozatos hallgatóinak.

Állandó helye: ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Magyar Nyelvészeti Tanszék.

Közvetlen célján valamennyi rendezvény támogat, hiszen számos szakmai és tudományos tanácskozás, emlékülés, képzőművészeti kiállítás, zenei és kórusprogram, irodalmi műsor, könyvkiadás, kulturális ismeretterjesztő program kapcsolódik hozzájuk.

Az alapítvány, a szövetség és az Oktatási Minisztérium támogatása mellett ezek a versenyek, táborok, tanácskozások rengeteg helyi erőfeszítéssel, tanúsággal, s főként pályázati úton szerzett, előre mindig bizonytalan támogatásokból élnek és valósulnak meg. Évente a 10–24 éves korosztály több tízezer diákját mozgósítják az anyanyelv ápolására és tudatos használatára.

Összeállította:
Hérics Lajosné

VERSENYEK, RENDEZVÉNYEK

Fónagy Iván: A költői nyelvről

A szerző *A stílus zenéje* (*La musique du style*) című tanulmánya óta (1941) van jelen a magyar és a nemzetközi tudományos-ságban. Itthon a Nyelvtudományi Intézetben, 1967-től a Sorbonne-on dolgozott. Hetvenötödik születésnapja után tisztelői és munkatársai Julia Kristevától Szabolcsi Miklósig a Jean Perrot által szerkesztett kötettel köszöntötték (*Polyphonie pour Iván Fónagy*. Paris, L'Harmattan, 1997). Fónagy tudományos munkássága valóban polifonikus, hiszen foglalkozott a primitív népek költészetével (*Wawiri*, 1942), a titkos tudományok történetével (*Mágia*, 1943), pszichológiával, nyelvészettel. *A költői nyelv hangtanából* (1959) című könyve máig alapműnek számít. Számos tanulmánya foglalkozott ezen kívül is a költői nyelvvel. A stílus jellegzetességeit, a stilisztika kategóriáit a *Világíródalmi lexikon* tizenhét kötetében többnyire ő foglalta össze. Részben ezekből a szócikkekből, részben korábbi gazdag munkássága eredményeiből készült a jelen kötet.

Fónagy könyve azt igyekszik megragadni, ami a költői alkotásban alapvető, általános érvényű. Négy fejezetben tárgyalja mindazt, ami nézete szerint idetartozik. Először az ismétlés és a hírték szempontjából a hangalakzatokat, a szó- és mondatalakzatokat, a párhuzamos szerkezeteket írja le. A köznapinál hasonlíthatatlanul pontosabb, a valóságot váratlanul közelhozó, helyes, mondhatni: egyedül lehetséges kifejezésre való törekvés nyilvánul meg a költői nyelvben, ezért nagy a költői nyelvhasználatban az egyes nyelvi elemek hírtéke. Ugyanakkor van redundancia is, s a két irányultság kiegyenlíti egymást. Például a költői jelzők hírtékének széles a szóródása: az igencsak váratlan, nagy hírtékű jelzők mellett szerepelhet várható, köznapis jelző is. Tóth Árpád verseiben van *arany fény* is, amelyben váratlanul a jelző, de *édes emlék* is, amelyben várható, alacsony hírtékű. Ugyanez áll a hasonlatokra, a felsorolásokra is: például „*Szomjan halok a forrás vize mellett, / Tűzben égek és mégis vacogok...*” (Villon–Kosztolányi).

Terjedelmes fejezet foglalkozik a metaforával és vidékével. Fónagy fogalmaz így, a „vidék”-hez a metonímiát, a hasonlatot, az allegóriát, a szimbólumot és egyebeket sorolva. Vizsgálati módszere több tudományág nézőpontjára épül, ezáltal mintegy modulrendszerben írja le a metaforajelenséget a klasszikus elméletektől a legújabb kognitív magyarázatokig. Ez utóbbiak szerint például a *sze-relem* általában a tűz-képpel jár együtt, az élet a *teher*-rel és így tovább. A kognitív metaforaelmélet képviselői (az amerikai Lakoff és Johnson) azt állítják, hogy gondolkodásunkat az ilyenféle metaforák határozzák meg. Ezeknek a metaforáknak természetes vagy kulturális táptalaja az ún. népi elmélet, amelyről Fónagy kimutatja, hogy nem tudományos elmélet, csupán kötött nyelvi kifejezéseken alapuló konstrukció. Ha a kognitív metafora elmélete jelentős is, mégis szűk, hiszen fogalmaink túlnőnek ezeken a metaforákon és általában a metaforákon, amelyek létrehozták őket.

Külön rész tanulmányozza a költői műalkotás belső formáját, az irodalmi művek belső szerkezetét, az ismétlődés formáit, a lírai cselekményt; hasonlóképpen önálló fejezet foglalkozik a költői szabadság kérdéseivel: a szórendi változtatással, a grammatikai szabálysértésekkel, mint például „piros lányokat nevetnek” (József Attila), továbbá a költői írásjelhasználattal.

Eredeti meglátása a szerzőnek, hogy „költői kutatás”-ról beszél. Ez a lírában a pszichológiai-érzelmi világban való költői vizsgálódást jelenti, amely lényegében hasonló a tudományos kutatáshoz. „A költői kifejezésen keresztül nyílik reális lehetőség a valóságra való tényleges rálátásra. Ebben rejlik a költői nyelv varázsa” – zárja könyvét a költői nyelv tudós ismerője.

Fónagy Iván monográfiája ebben az országban, amely költészeti nagyhatalomként tartja magát számon, nélkülözhetetlen lesz a jövőben nemcsak a felsőoktatásban, hanem e „lírai nagyhatalom” közkatónáinak: az olvasóknak a kezében is. (*Corvina-MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1999. 525 oldal*)

Büky László

Nyelvpolitika a Nyelv és lélek sorozatban

Egyszerre két könyvvel is gyarapodott a Nyelv és lélek című sorozat, amely az Anyanyelvi Konferencia (A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága) kiadványa.

A *Kiút a csapdából?* című összeállítás (szerk.: Nádor Orsolya, Komlós Attila. Bp., 1999.) a Kárpát-medencei nyelvi-nyelvhasználati jogokról szóló 1997-es tanácskozás anyagát tartalmazza. Ezen a tanácskozáson magyarországi és határon kívüli politikusok, politológusok, jogászok, nyelvészek vázolták fel a nyelvi jogok helyzetét. A modern Európát a nemzet-nyelv-állam egységes gondolata hozta létre, tehát nyugaton is szemléletváltásra van szükség a közösségi, nyelvi jogokkal kapcsolatban (41 – az ismertett kötetre utaló lapszámok). A kisebbségi nyelvhasználat terjedőben van Európában (35), ám a magyar a határon kívül szinte mindenütt alárendelt nyelv (77), alkalmazását a lingvicitizmus, a negatív nyelvi megkülönböztetés jellemzi. A magyar nyelv háttérbe szorítása már 1918 előtt megkezdődött (177), az anyanyelvi magabazártság (98) pedig megerősödött. Kisebbségi helyzetben az anyanyelvhasználat úgy vetődik fel, mint az identitás megtartásának szükségesszerűsége, és sajnálatos módon ez sokszor szembenáll a modernitással (134). A kötet szerzői kritikusan mutatják be a jugoszláviai környezetnyelv-próbálkozást, a szlovákiai tábla- és névháború jelenségeit, valamint a politikusok által elvárt reciprocitás kérdését (60).

Az előttünk álló feladatok között fontos a nemzetközi jogi szabályozás megerősítése és alkalmazása, a többnyelvűség szellemének terjesztése (25), a „közös szellemi haza” (132 – Gál Sándor megfogalmazása) gondolatának ébrentartása, valamint az olyan nyelvstratégiai feladatok ellátása, mint új anyanyelvvédő

mozgalom, nyelvújítás (17, 141) indítása, a megindult disszimilációs folyamatok (visszamaagyarosodás Ausztriában, Kárpátalján, 120, 165) támogatása, a határon túli anyanyelvi, helyi média szerepének növelése (123), akár „kazettakultúrával” való megerősítése (132), az összmagyar standard megerősítésére irányuló névszótárak, terminológiai szótárak (136), önkormányzati terminológiai szótárak (168) készítése stb.

Ugyancsak ehhez a témakörhöz kapcsolódik Péntek János *A megmaradás esélyei* című tanulmánykötete (Budapest, 1999.), melynek témaköréi: anyanyelvű oktatás, magyarságtudomány, egyetem Erdélyben. A jelen nyelvi helyzetének korrekt feltérképezése mellett Péntek János is állást foglal a kisebbségi nyelvhasználat teendőiben: hangoztatja az általa bevezetett közmagyar kodifikálást (40), vagyis azt, hogy a magyarországi és a határon kívüli magyar nyelv tekintsen közösen egymásra. Őv a normának átlagként való felfogásától (51); a nyelvtervezésben (nyelvstratégiában) eldöntendő kérdésnek tartja, hogy a magyar nyelv külön- vagy közös fejlődésére szavazzunk-e (121) – ő az utóbbira –, valamint nyelvi környezetvédelemre, ökolingvisztikára (49), cselekvésre szólít fel. A magyar nyelv különféle helyszíneken (tan- könyvekben, egyetemen, mindennapokban) való használata során mindig figyelmeztet a kognitív (megismerő) funkcióra (pl. 99). A kognitív szemléletet véli fölfedezni Szentkatolnai Bálint Gábor kolozsvári nyelvész-polihisztor munkásságában is.

A nyelvi jogok és a nyelvhasználat kérdése még sokáig fontos téma lesz Európában. Okosan kell cselekedni, s ehhez hasznos módon járulhatnak hozzá az idézett kimunkált gondolatok.

Balázs Géza

A Magyar szókincstárról – egy év múltán

Idestova egy éve annak, hogy megjelent a Magyar szókincstár, Kiss Gábor főszerkesztőnek és munkatársainak nagyszerű munkája. Hogy nagyszerű munka, nem most állapítom meg először, hiszen egy évvel ezelőtt történetesen én mutattam be a szótárt a sajtó jelen levő számos képviselőjének, s ezt a kifejezést már ott is használtam.

Az azóta eltelt egy esztendő fényesen igazolta akkori megállapításom helyességét, üzletileg is, szakmailag is. A Magyar szókincstár hatalmas könyvsiker lett. Többször is vezette az eladott könyvek sikerlistáját, s az eltelt aránylag rövid idő alatt is több szakmai elismerésben részesült. Elnyerte a Szép Magyar Könyv '98 verseny fődíjének oklevelét, idén augusztusban pedig a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Fitz József-díjjal tüntette ki.

Természetesen számos lapban jelent meg róla ismeret, méltatás; még olyan tudományos orgánumban is, amilyen a Magyar Tudomány vagy a Magyar Nyelvőr. Mi, mármint az Édes Anyanyelvünk, még nem írtunk róla. Úgy éreztem, a sajtótájékoztatón elhangzott beharangozó méltatás után nem lett volna illő lapunkban is közlést tenni – még ha módosítva, átférfalva is – az ott elmondott elismerő, dicsérő megállapításokat.

Most, egy év elteltével azonban már nem érzem a további hallgatás etikai szükségszerűségét, annál inkább annak kényszerét, hogy felhívjam a jeles műről eddig esetleg még tudomást sem szerző olvasóink figyelmét erre a minden korábbi szinonimaszótárunknál sokkal gazdagabb, 25 000 címszó köré több mint 80 000 szinonimát csoportosító, példásan gondos szerkesztésű, könnyen kezelhető szótárra, amely ráadásul – először a magyar szótáriradalomban – nem is csak szinonima-, hanem antonimaszótár is. Ezért is lett ez a teljes címe: „Magyar szókincstár – Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára”.

Hogy a felsorolt néhány pusztá adaton kívül valami érdekességgel mégis szolgáljak lapunk olvasóinak, egyúttal pedig arra is mutassak be legalább egy – remélem, érdekeltes – példát, hogy rokon értelmű szavaink hogy át- meg átszövik, ezernyi, tizezernyi szállal hogy összekapcsolják, behálózják, sőt egybehálózják nyelvünket, arra álljon itt egyetlen címszó a 25 000-ből: **álszent**. Jelentése, mint tudjuk: 'vallásosságot, jámborságot színlelő' (személy);

Meg kell maradni!

Komoróczy György és Komoróczy Zsolt interjúkötete

43 interjú található apa és fia kötetében: írókkal, tudósokkal, művészekkel, egyházi és politikai vezetőkkel. A beszélgetésekben visszatérő kérdések: a kelet-közép-európai hagyományok és a modernség; az erdélyi sorsproblémák. A válaszolók mind amellet érvelnek, hogy a hagyományok és a modernség összeegyeztethető, sőt csak a hagyományok figyelembevétele lehet a várt, remélt modernség alapja. Ezért öröndetes, hogy a már jelentős életutat felmutató egyéniségeken kívül szót kap a fiatal nyelvész vagy a 23 éves egyetemi hallgató is.

A sorskérdések között természetesen központi helyen szerepel a nyelv kérdése. Utal erre – többek között – Csoóri Sándor, Grétsy László, Murádin László, Nagy Olga, Ráduly János, Sütő András, Zsigmond Győző. Talán legszebben Péntek János foglalja össze az anyanyelvi mozgalmak szükségességét; végezetül „nem szívesen” idézve Szabó Dezsőt: „Magyar nyelv nélkül nincs magyar ember. Tehát anyanyelv nélkül nincs megmaradás!” (Scripta Kiadó, Nagyvárad, 1999.)

B. G.

'színlelt, tettetett vallásosságra, kegyeskedésre valló' (viselkedés, magatartás); főnévként pedig: 'álszent személy'. Mivel szótárunk, mint említettem, ellentétszótár is, a szócikk alján ott találjuk ezeket az antonimákat is: *őszinte, egyenes, nyílt*. (Háromnál több ellentétes jelentésű szót sehol sem közöl a szótár.)

Most pedig induljunk el a szótár segítségével egy kalandos útra! Nézzük meg, hogy mit is jelent az a szinonimák által való „behálózás”, amelyre az imént utaltam! Nem járjuk végig a teljes utat, mert az vagy 250 szó s mintegy 100 szólás idézését tenné szükségessé, de néhány példát s egy-egy tájékoztató számat minden állomáshoz érve megadok. Kezdjük hát!

Az **álszent**-nek, amelyből kiindulunk, 13 szinonimája van a szótárban; olyanok, mint *szenteskedő, farizeus, szemforogató, képmutató, sunyi*.

Ha az imént idézett **sunyi**-t fellapozzuk, vagy húsz szinonimára bukkanunk: *alattomos, család, rókalelkű, álnok, ravasz* – hoppá, itt állunk meg!

A **ravasz**-nak több mint harminc rokon értelmű megfelelője olvasható a szótárban (s akkor még nem említettem a 28 szólást, amely szintén itt található). Néhány szó a gazdag gyűjteményből: *cseles, rafinált, körmönfont, fortélyos, agyafúrt*... Ismét azt mondom: stop!

Az **agyafúrt** szócikkében – több mint húsz szó között – ilyeneket találunk: *furfangos, csavaros, fifikus, csalafinta, leleményes*... Itt is állunk meg egy szóra!

A **leleményes**-nek tizegynéhány szinonimáját közli a szótár, köztük ezeket: *ügyes, találékony, szemfüles, invenciózus, talpraesett*... Egy pillanat!

A **talpraesett** címszó mellé 13 szót sorakoztat fel a szókincstár munkaközössége, pl. ezeket: *életrevaló, rátermett, slágfertig, belevaló, helyénvaló*.

Lapozzuk fel most a **helyénvaló**-t! Íme, néhány a 15 szinonimából: *illő, alkalmas, megfelelő, indokolt, jogos*. Nevezzük ki ezt is megállóhelynek!

A **jogos** címszónak a szótárban vagy húsz megfelelője található meg. Mint eddig is minden esetben, most is öt példát idézek: *törvényes, megengedett, érvényes, méltányos, igazságos*.

Immár vagy nyolcadik megállónkhoz érve ezúttal az **igazságos**-nak a kötetben olvasható 16 szinonimája közül idézek ötöt: *pártatlan, jóhiszemű, igazságszerető, sport-szerű, korrekt*.

A **korrekt** sem szűkölködik rokon értelmű megfelelőkben. Egy hán húsz van belőlük. Álljon itt ismét csupán öt: *tárgyilag, pontos, szabályszerű, tisztességes, becsületes*.

Tizedik megálló, egyúttal végállomás! A **becsületes**-nek a szótárban harmincnál is több szinonimája van, s köztük immár ott vannak a kiindulópontunkul szolgáló **álszent**-nek az ellentétei is, az *erényes, az erkölcsös, a jellemes, az egyenes, az őszinte szívű* stb. Vagyis a szinonimák a maguk apró, árnyalatnyi, leheletnyi eltéréseivel, amelyeket csak az érez meg, aki gyönyörűsége, csodálatos szavainkat az anyatejjel szívta magába, átfogják, összeszövik, kereszül-kasul hálózják az egész nyelvet. Azt a nyelvet, amelynek sok ezernyi szinonimáját példamutató alapos-sággal tárja elénk ez a remek szótár.

Fiataloknak, tanulóknak, vagyis az utánunk jövőknak, anyanyelvünk továbbvivőinek nem tudok jobb, alkalmasabb ajándékot elképzelni a karácsonyfa alá a Magyar szókincstárnál. (Tinta Könyvkiadó)

Grétsy László

PONTOZÓ

Először is az idei 3. számunkban közzétett rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. *Hét faluban nem találni párját?! 1. Petőfi Sándor. 2. Eötvös József. 3. Szabó Dezső. 4. Gárdonyi Géza. 5. Gvadányi József. 6. Ady Endre. 7. József Attila.*

II. *Nyolcszor nyolc. 1. Lótolvaj. 2. Elragadó. 3. Melegítő. 4. Szállító. 5. Királyok. 6. Káptalan. 7. Széltoló. 8. Tropikál. A sorok 8, 6, 5, 1, 3, 2, 4, 7 módon való átrendezése után az átlóban megjelenő hangszerelevés: tárogató.*

III. *Egy verscímet keresünk. 1. Sereg – serleg. 2. Hajtó – óhajtó. 3. Pereg – perceg. 4. Barka – barika. 5. Szila – szilva. 6. Kamra – kamera. 7. Tónus – trónus. 8. Poroz – porosz. 9. Szint – szinte. 10. Tetet – tettét. 11. Feszt – feszt. 12. Tokos – torkos. A többletbetűkből összeolvasható vers-cím: Lóci verset ír. Szerzője: Szabó Lőrinc.*

IV. *Szóegyenletekből verscímek. 1. Magad emésztő. 2. A nyakába kék kötő. 3. Karóval jöttél. 4. Óda. A versek szerzője József Attila, aki gimnáziumi éveit Makón töltötte.*

V. *Szakonyi Károly a nyelvről. Ha megrontjuk nyelvünket, megrontjuk jövőnket.*

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 70 pontot, a következők nyertek egy-egy könyvet: Balogh Imréné, Békés, Tatra u. 2. (5630); Béri Balogh Ádám Gimnázium 11. évf. fakultációsai, Tamási, Bezerédj u. 1. (7090); Bognár István-né, Tatabánya, Cseri u. 24. I. 2. (2800); Hollós Attila, Budapest, Lónyay u. 58. II. 2. (1093); Dr. Irinyi György, Budapest, Batthyány u. 3. (1016); Jávor István, Kazincbarcika, Mátyás király út 7. 2/3. (3700); Képes Gáborné, Mátészalka, Bajcsy-Zsilinszky u. 27. (4700); Németh Sándorné, Szombathely, Felsőőr u. 24. I. 7. (9700); Oláh Lajos, Alsónémedi, Magyar u. 2. (2351); Táncsics Mihály Gimnázium Töprengő köre, Budapest, Kiss János altbgy. u. 15. (1126). Szívből gratulálunk!

A Pontozó újabb feladatai

I. **Növénygyűjtemény.** Ha olvasóink szeretnék megtudni, hol akadunk erre a kis növénygyűjteményre, csupán át kell csoportosítaniuk a benne szereplő virágok és egyéb növények nevét úgy, hogy a kezdőbetűkből összeolvasható legyen a lelőhely. Ha pedig arra kíváncsiak, hogy melyik növény honnan származik – persze csak a játék logikája szerint –, akkor nem kell mást tenniük, mint hogy az egyes növénynevekből kiolvassák az intarzaszerűen bennük található helységnevet, olykor akár kettőt is. A növénygyűjtemény lelőhelyének megtalálásáért 9 pont, az egyes növényekéért 1–1 pont jár. Mivel az esetleges többlet helységnevekért nem ítélünk külön pontokat, e rejtvényünk megfejtésével összesen 18 pontot lehet szerezni.

1. Acsalapu. 2. Áfonya. 3. Árvácska. 4. Borostyán. 5. Csajkavirág. 6. Labdarózsa. 7. Mécsvirág. 8. Süllőhínár. 9. Szarkaláb.

II. **Számok és betűk.** Rejtvényünkben minden számnak egy betű, illetve betűjegy felel meg. Ha olvasóink megfejtése helyes, eredményül Mikes Kelemennek egy már szinte szállóigévé vált vallomását olvashatják ki az ábrából. (Megfejtése 15 pont).

■	1	2	3	■	4	5	6	7
8	9	10	11	■	12	13	14	15
16	17	18	19	■	20	21	22	23
■	24	25	■	26	27	28	■	29
30	31	32	33	34	35	36	37	38
39	■	40	41	42	43	44	45	■

Jókora	19	6	37	32	28	10	16
IV. Iván cár							
jelzője	7	38	9	45	27	44	8 17 30 4
Egyhangú	11	15	26	43	34	13	26
Komolytalan	2	23	36	12	39	24	9 38 22
Zsírészövet	35	41	33				
Korridor	29	21	31	3	43	16	18
Vonjál!	20	1	40	5	41	25	
Tóparti							
üdülőhely	42	41	7	14	21	44	3

III. **Névrejtő.** Az ábra vízszintes sorai egy-egy hárombetűs férfinév kiegészítésével értelmes szavakat alkotnak. Ha a megoldás helyes, úgy az ábra közepén lefutó függőleges sorból egy újabb férfinév tűnik elő. Megfejtésül a hat hárombetűs és az egy hatbetűs férfinévet kérjük. Minden névért 2 pont jár, a megfejtés összértéke tehát 14 pont.

1.	Z	A	L				K	S	A
2.	S	Z	A				L	A	S
3.	M	O	R				T	Á	S
4.	F	E	L				É	K	I
5.	B	O	L				S	Á	G
6.	E	C	S				L	É	S

IV. **Író és hőse.** Ha olvasóink a meghatározásoknak megfelelő értelmű szavakkal, szóalakokkal töltik ki az ábrát, annak két függőleges, fölülről lefelé olvasandó sorában egy 18. századi író nevére, egy harmadik sorában pedig híres műve főszereplőjének nevére bukkanhatnak. Mivel a teljes megfejtés összesen 17 betűjegyből áll, az érte járó jutalom is 17 pont!

1. Mondanivalót taglal, elemez									
2. Özönlők									
3. Az ajtót rányitó									
4. Hiány, negatív érték									
5. Hírt küld a szomszédba, népiesen									
6. Topolya									

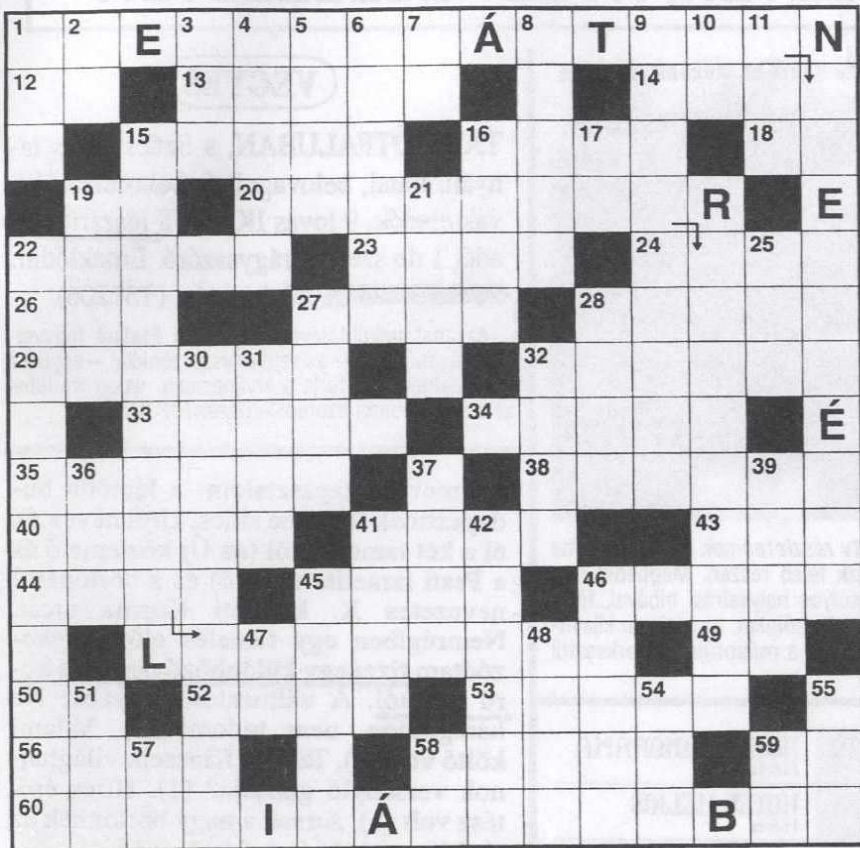
V. **Illyés Gyula a nyelvről.** Keresztrejtvényünk fő sorában ezúttal a 20. század egyik legjelentősebb írójának, Illyés Gyulának egy nyelvünkéről szóló esszéjéből idézünk egy megszívlelésre érdemes megállapítást. Ezt tesék beküldeni! (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 89 pont, de már 70 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A közreadott rejtvények megoldását **2000. január 31-éig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek a rejtvényekkel való sikeres megbirkózást, jó szórakozást és boldog(abb) új esztendő kívánnak – a rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a rejtvények szerzői:

Dékány Erzsébet (I.), Doroszai Elekné (IV.),
Harmati Gizella (III.), Láng Miklós (II.),
Schmidt János (V.)

Illyés szerint

VÍZSZINTES: 1. Illyés Gyula megállapításának kezdő szavai. 12. Ajándékoz. **13.** Bod ...; színművésznő. **14.** Alul. **15.** Kályha ontja. **16.** Filmforgató csoport. **18.** Magház közepe! **19.** Szomorúság. **20. A megállapítás második része. 22.** A szem a tükrrel **23.** Tusinak is becézik. **24.** Sereg és arany jelzője! **26.** Ezen a helyen. **27.** Takaró. **28.** Mérkőzés az aranyéremért. **29.** 1981-ben Nagykanizsához csatolt község. **32.** ... és királyfi (Mark Twain). **33.** Régészeti feltárást irányító. **34.** A tavaszi határban zöldell. **35.** Kismotor. **38.** Sütve finom hal. **40.** Török „konferenciaváros”. **41.** Budapesti egyetem névbetűi. **43.** Nem is mögé! **44.** Benkő Dániel hangszere. **45.** ... iacta est; a kocka el van vetve. **46.** Fát hasogat. **49.** Vércsatorna. **50.** Szem közepe! **52.** Csiga hagyja maga után, népiesen. **53.** Felé, irányában. **56.** Fény ellentéte. **58.** Szél, idegen előtagként. **59.** A hátára. **60. Illyés megállapításának negyedik, befejező része.**

FÜGGŐLEGES: 1. Huszonnégy órából áll. 2. Nagydob része! 3. Línas Transportadores Españolas (spanyol légitársaság), rövid. 4. Régi magyar férfinév. 5. Lyuk, odú. 6. Kétszer két részre vág. 7. Üres kéz! 8. Vizsgáló húzza. 9. Megbabonázás. 10. Kicsinyítő képző. 11. Fehérnemű. 12. A megállapítás harmadik része. 13. Szüretel. 14. Hegyes cipésszerszám. 15. A görög ábécé második betűje. 16. Kikötőhid, ponton. 17. Több korlátozást megszüntet. 18. Pertuban van! 19. ... Pál; Petőfi ráérős ura. 20. Debreceni Orvostudományi Egyetem, rövid. 21. Főzött ragasztószer. 22. Forsythe ... (Galsworthy). 23. ... Rosberg; az autós Forma-1 1980. évi világbajnoka. 24. Arra a helyre. 25. Benedek ...; meseíró. 26. Tollhibát ejt. 27. Lecsendesedik a szél. 28. Szerep (tenor) A varázsfuvolában. 29. Kommendál. 30. Egzotikus gyík. 31. Középen folyik! 32. Márványmintázatú. 33. Gyeplő, tájszóval. 34. Nemzetközi Olimpiai Bizottság, rövid. 35. Koppenhágai. 36. Félhang! 37. Az ezüst vegyjele. 38. Ez pedig a rádiumé.

Schmidt János

FELHÍVÁS

**a Kresznerics Ferenc IV. országos
anyanyelvi versenyre**

A celldömölki Kresznerics Ferenc Könyvtár és a Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság a magyar millennium ünnepségsorozatának rendezvényeként 2000-ben, a magyar nyelv hetén

Kresznerics Ferenc országos anyanyelvi versenyt

hirdet az általános iskolák 8., a hatosztályos gimnáziumok II., valamint a nyolcosztályos gimnáziumok IV. osztályos tanulóinak. Az országhatáron kívül élő magyar anyanyelvű diákok jelentkezését is várják a szervezők.

Az anyanyelvi verseny időpontja: 2000.
április 26–28.

Az anyanyelvi verseny helye: Kresznerics
Ferenc Könyvtár, Celldömölk, Dr. Géfin
Lajos tér 1.

A verseny lebonyolítása:

I. forduló: A tanulók egyéni pályamunkával nevezhetnek a versenyre; ennek címét az alábbiak közül választhatják:

1. „Belőle nőttem én, mint fatörzsből
gyöngé ága...”

Követelmény: a pályázó vallomása a hazáról, szülőföldjéről, a tájegyiségről, ahol él; a hazaszeretetről, középpontba állítva az anyanyelv szerepét. **Terjedelme:** legfeljebb öt A/4-es méretű gépelt oldal.

2. Szép szóval magyarul!

Követelmény: a pályázó gyűjtőn 40–50 szót, kifejezést a közvetlen környezete (iskola, település, tájegység) nyelvhasználatában előforduló negatív jelenségekből (idegen szavak, hibás szóhasználatok, nyelvünk változatosságát, sokszínűségét elszírkítő kifejezések stb.) Ajánljon helyettük a nyelvi igényességnek megfelelő!

3. „Magasi apám volt nékem Vejnemőjnen, (...) Hangjában hallom a szép magyar beszédet.”

Követelmény: a pályázó – Jánosy István Óda című költeménye által indíttatva – mutassa be lakóhelyének egy neves irodalmárát vagy nyelvészét vagy bárki mását (tanárát, szülőjét stb.), aki őt az anyanyelv igényes használatára, védelmére ösztönözte, s akit ezért példaképének tekint. **Terjedelme:** legfeljebb négy A/4-es méretű gépelt oldal a mellékletek nélkül.

A pályázatokat **2000. január 31-ig** a következő címre kérjük beküldeni: Kresznerics Ferenc Könyvtár, 9501 Celldömölk, Pf. 162.

II. forduló: A pályázatokat szakemberekből álló bizottság értékeli. Az értékelés eredményéről **2000. március 10-ig** értesítjük a tanulókat. A három témakörnek megfelelően a legjobb 10–10 dolgozat szerzőjét hívjuk meg az országos döntőre, melyet Celldömölkön, a Kresznerics Ferenc Könyvtárban rendezünk. A döntőbe jutott versenyzők írásbeli, majd szóbeli feladatokat oldanak meg. Nyelvtörténeti, helyesírási, grammatikai és szövegértelmezési ismereteikről adnak számot, majd kommunikációs helyzetgyakorlatokat oldanak meg, s bizonyítják: kellően ismerik a verseny névadójának életét és munkásságát. **Követelményszint:** az érvényben levő általános iskolai magyar nyelvtan minél mélyebb és alaposabb ismerete.

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

RÁDIO ÉS TELEVÍZIÓ ÚJSÁG

A MAGYAR RÁDIO RT. MŰSORMAGAZINJA

1999. AUGUSZTUS 23.-29.
20. SZÁM

A Magyar Rádió Rt. műsormagazinjának, az *rtv részletes*-nek a régebbi címe is fel van tüntetve minden lapszám címlapjának felső részén. Mégpedig így: RÁDIO ÉS TELEVÍZIÓ ÚJSÁG. Vagyis két elég súlyos helyesírási hibával, több százezer példányban. Talán nem sértsem meg vele olvasóinkat, ha ideírom kijavítva is: RÁDIO- ÉS TELEVÍZIÓÚJSÁG. Megtehetnék ezt a műsorújság szerkesztői is! (K. G.)

HOTEL MAGYERDŐ Debrecen	HOTEL GÁLYATETŐ Gályatető	HOTEL PANORÁMA Hévíz
HOTEL FORRÁS Szeged	HOTEL SZILVÁS Szilvásvárad	HOTEL HELIOS Hévíz
HOTEL ERKEL Gyula	HOTEL PALOTA Lillafüred	HOTEL AQUAMARIN Hévíz
HOTEL FLÓRA Eger	HOTEL SZILENCIÓ Sopron	HOTEL RÉPCE Bükfürdő
HOTEL ÓZON Mátraháza	HOTEL SZIESZTA Sopron	HOTEL FREYA Zalakaros
HOTEL PAGODA Mátraháza	HOTEL MARONI Sopron	HOTEL HŐFORRÁS Hajdúszoboszló
HOTEL HEGYALJA Mátrafüred	HOTEL KASTÉLY Nagyecsk	HOTEL BÉKE Hajdúszoboszló

Nemcsak, hogy nem magyaros a sorrend, de még micsoda gondot is okoz az abécében! (Géza Balázs)

be és kifizetések
lekötések, megbízások
szerzői díjak

162

Uárakozók száma 013
Október 07 Idő 14:42
A hívószám csak a mai
napon érvényes!
OTP Bank Rt

Lakossági Folyószámla

Bizonyára értesült már arról, hogy a villamos energia ára a jogszabályi előírásoknak megfelelően megemelésre került.

Itt pedig közzétételre került ez a csúnya mondat! (B. G.)

Ezt a sorszámot egy fővárosi OTP-fiók automatája adta ki részemre. Látható, miféle betűk éktelenkednek a magyar ékezetes betűk, az ő, í, ő és á helyén. Egy ilyen nagy cégnél, ahol annyi pénz fordul meg, ne lenne mód ennek az aprócska technikai problémának a megoldására? (Az egyéb helyesírási hibákról most ne is beszéljünk!) Választ vár egy ügyfelük: K. G.

Most első hó hetedikéig vagy hetedik hó elsejéig tartható el a desszert? Ja, és melyik évről is van szó? És eltarthatósági vagy készítési dátum? Nem csoda, ha ezek után a boltban marad a termék! (B. G.)

VEGYES

TAHÍTÓTFALUBAN, a Szűcs lovas tanyán, fiatal, belovagolt és bekocsizott lovak eladók. 9 lovas **IKARUS lószárító** eladó, 1 db szervezetrágyaszóró. Érdeklődni: ~~06-30-1234567~~, 20 óra után. (T37206)

Az adat beküldőjével, Doroszai Elekné fegyverneki olvasónkkal – és rejtvénytípuszerzőnkkel – együtt a mi oldalunkat is fúrja a kíváncsiság: vajon mi lehet az a hirdetésben szereplő lószárító? (G. L.)

Szomorúan tapasztalom: a legtöbb budapestinek fogalma sincs, kiről nevezték el a két temetőjéről (az Új köztemető és a Pesti izraelita temető) és a börtönéről nevezetes X. kerületi Kozma utcát. Nemrégiben egy temetés előtt tájékozódtam **tizenegy különböző nemű és korú pestitől**. A változatos válaszok: Ne haragudjon, nem tudom! (7), Valami költő volt (1), Talán a Kincsem világ bajnok versenyló gazdája? (1), Híres építész volt (1), Annak a nagy börtönnek az első igazgatója és építtetője (1).

Ezt az újságcikkkrészletet Feiszinger Marica budapesti olvasónk vágta ki a Népszabadság 1999. június 8-i számából, s küldte el nekünk. Megjegyzése – amelyhez fölösleges volna bármit is hozzátennünk – a következő: „Az orosz nyelvből – meg bizonyos embercsoportok szexuális irányultságáról olvasva – eddig mindössze három nemről (hímnem, nőnem, semlegesnem) tudtam. Mi lehet a többi nyolc? – Gyanítom: csupán egy vesszőt felejtett el a cikk szerzője kitenni a *tizenegy* után... Akkor ugyanis azonnal a pestiekre vonatkozó számnév a *tizenegy*. Ilyen egyszerű.” (G. L.)

Kedves Olvasóinknak kellemes karácsonyi ünnepeket
és boldog új évet kíván az Édes Anyanyelvünk szerkesztősége!

